

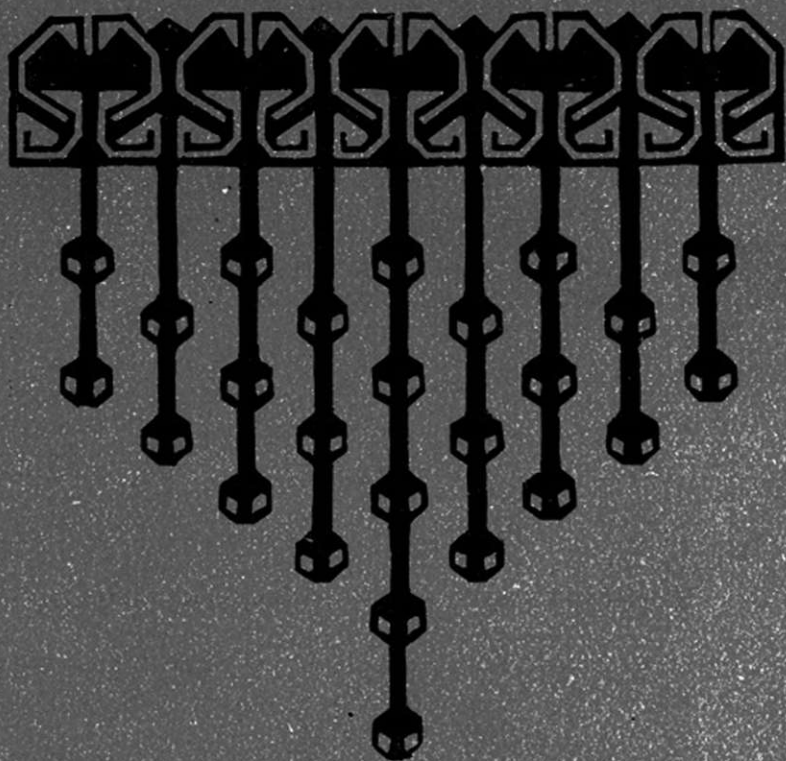
LJUBLJANSKI

ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

LETNIK XXXII.

JULIJ 1912

ŠTEV. 7.

Vsebina julijskega zvezka:

1. Vojeslav Molè: <i>Bog</i>	337
2. R. Zarnik: <i>Jutro</i>	337
3. Rad. Peterlin-Petrúška: <i>Spomini</i>	338
4. Fran Albrecht: <i>Človek</i>	338
5. Rado Murnik: <i>Hči grofa Blagaja</i> . Roman. (Dalje.)	339
6. M. Kocjančič: <i>Lilija</i>	349
7. Milan Pugelj: <i>Samotar</i>	353
8. L. Pintar: <i>O krajnih imenih</i> . (Dalje prihodnjič.)	365
9. Dr. Vinko Zupan: <i>Av gust Strindberg</i>	370
10. Pastúškin: <i>Gospodična Rezi</i> . (Konec.)	376
11. Jos. Premk: <i>Krona v višavi</i> . (Konec prihodnjič.)	382
12. Književna poročila.	
Fr. Albrecht: <i>Milan Pugelj, Brez zarje</i> . — Dr. Lokar: <i>Dr. K. Ozvald, Srednješolska vzgoja</i> . — J. Š.: <i>Dr. Niko Županič, Žumberčani i Marindolci</i>	
13. Razni zapiski.	
† Anton Aškerc. — R. Jakopič: <i>IV. jugoslovanska umetniška razstava v Belgradu</i> . — R. Perušek: <i>Zógar</i>	388

„Ljubljanski Zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 9 K 20 h, pol leta 4 K 60 h, četrt leta 2 K 30 h, za vse neavstrijske dežele po 11 K 20 h na leto.

===== Posamezni zvezki se dobivajo po 80 h. =====

Izdajatelj: Valentin Kopitar.

Urednik: dr. Janko Šlebinger.

Upravništvo v „Narodni tiskarni“ v Ljubljani, Knaflova ulica št. 5.

Vojeslav Molè:

Bog.

Bil v jutru mojem žgoča si Beseda,
nikjer rojena, neizrečena nikdar,
v vrtincu cest postal si sanja bleda,
izbrisala sta dvom in prvi Te vihar.

Zdaj je poldan in v moja šumna polja
zavel vetrov je Tvojih blaženi pozdrav,
zdaj slutim Te, Ti moja solnčna volja,
Ti most z bregov do večnih, tajnostnih daljav.

A pride mrak, odrine jadro z brega,
v naročje Tvoje splapola škrlaten dan,
in kot dobrava v bele sanje snega
utonem v Tvojih sanj zasenčeni pristan.

R. Zarnik:

Jutro.

Vstani Naja, moja sladka Naja!
Po slemenih zarja se sprehaja
v mehki, rožnobiserni tenčici,
zlata ptič sedi ji na ročici:
krila demantna, očesca bliski,
perje belo kakor sneg oblakov,
dva plamenčka rožna sta nožici.
Zlata ptica — svetli žarek solnčni.

Zbogom Naja, moja sladka Naja!
Po slemenih zarja obledeva,
zlata ptič pod nebo je vzprhutnil
na srebrnih krilih dneva.

Rad. Peterlin-Petruška:

Spomini.

Ko se spusti na zemljo trudno mrak,
na modrem nebu zvezde zablešče,
v trepetu nočnem ptice obmolče,
napravim v step samotno svoj korak.

In ko tako sem sam na svežu, sam,
iz dalje, ki je ne doseže sluh,
priplava k moji duši drage duh
in jo popelje v tih spominov hram.

In zopet gledam srečni rojstni kraj:
V nebo se dviga stari, sivi grad,
odela vse v zelenje je pomlad,
živi še vse, kot bilo je nekdanj.

In zopet čujem kot v nekdanjih dneh
plamteči zvok nje dražestnih besed,
omamlja njen me čarobni pogled,
iskri se mi njen lahkokrili smeh.

A ko iz sanj zbudi me sove jok,
na ustnih mojih še poljub gori,
in iz daljave nekaj zablesti,
kot tih pozdrav sneženih njenih rok.

Fran Albrecht:

Človek.

Kot da z ljubeznijo svojo ozaril je Bog
k zatonu večernemu beli svoj dan:
vsedobrega srca njegovega širom okrog
purpurna kri je zalila neba ocean . . .

Mi pa, ki majhno ljubezni in majhno sovraštva je v nas
s srci otročjimi slutimo zarjo daljav:
kri, ki preliva se večno in večno v nas piše ukaz,
da tipljemo, iščemo poti, Bog — v tvojo ljubav.

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal Rado Murnik.

21.

Na malem vrtu vranduškega gradu sta sedela junijskega dopoldne leta 1471. Fatima hanuma in sedemnajstletni Omar na pisani preprogi pod dehtečim košatim orehom. Blaga sapa, rojena na srednjebosenskih planinah, je pihljala preko ogretega grajskega ozidja, zibala mlade rožne grme, orehe, slive in obzidno vinsko trto in se igrala z zeleno turško zastavo, ki je osmo leto vihrala nad debelo okroglo kulo ter z belim polumesecem in belo zvezdo oznanjala zmago sultana Mehmeda Drugega nad zadnjim bosenskim kraljem Štefanom Tomaševićem.

Fatima si je bila odmotala fini belolilasti pajčolan; v pišu ji je trepetal po črnih laseh, po shušjanih ramah. Uveli, orumeneli obraz je uklanjala nad vezenje. Zalazna bolezen ji je bila naslikala temnomodre kolute pod trudne upale oči.

Polég nje je sedel zdravo ogoreli Omar s podvitima nogama in marljivo izrezoval puščice. Malone štiri leta je domoval v svečanotihem zagorju pri Osman paši. Snaga, red, blagovonjavi gorski zrak in tečna hrana, vse to mu je okrepilo vitko telo. Naporna ježa, lov in težavne orožne vaje so mu domalega zatrla dekliško gracijo; široka temnosinja janičarska suknja, segajoča dopod kolen in ohlapne rdeče hlače so uspešno zakrivale izdajalsko kipeče oblike cvetoče devojke.

„Kako dolgo je že, odkar so odšli naši?“ je vprašal Omar.

„Skoraj bo mesec. Vrniti se morajo vsak čas.“

Ko je Ghazi Isa paša, prvi bosenski beglerbeg ali sultanov namestnik, izvedel po svojih ogleduhih, da mlatijo počasni cesar Friderik Tretji in modri nemški knezi na državnem zboru v Ratisboni prazno slamo, je udaril — letos že tretjikrat — s petnajstimi tisoči jezdecev skozi Hrvaško pri Vinici na Kranjsko. Med njimi je bil tudi vranduški Osman paša s svojimi divjaki.

„Da niso naših pobili ali polovili?“ je povzel Omar in odložil puščico pa nož. Jel si je previjati belordeči turban, da so se videli kratki zlatorumeni lasje.

„Ah, nihče se jim ne ustavlja,“ je dejala mlada gospa žalostno. „Kmet je revež. Gospoda v svojih varnih gradovih se ne briga zanj. On sam pa nima in ne zna sukati orožja. Naši divjajo, kakor se jim ljubi. Saj poznaš Mohamedov nauk: Greh je, ubiti psa ali konja; toda kristjanu vzeti vse, tudi življenje, to je koristno in zaslužno.“

Omar je vstal in šel po stopnicah na obzidni hodnik. V obližju trdnjave so med sadnim drevjem dremale pod visokimi očrnelimi strehami rumene ilovnate kočee, drzno postavljene ob robu strmin in prepadov. Na ogalih plotov so na visokih drogih visele konjske lobanje za varstvo pred strelo in točo. Včasi je smuknila belo omotana žena med bornimi hišicami, včasi je zakričal otrok; sicer je bilo vse dolgočasno in zaspano. Spodaj je šumela Bosna v naglem ovinku mimo sela in trdnjave. Sijajnobeli oblaki so pluli proti junakorodnemu Zahlumju (Hercegovini) in Črnigori in Jadranskemu morju.

„O da bi smel s pašo!“ je vzdihnil Omar, ko se je vrnil k Fatimi. „Da bi videl domovino! Vedno mi obeta, da me vzame s sabo in me tolaži: Čakaj, da boš večji!“

„Paša misli, da ti je komaj štirinajst let.“

„Kadar me vzame s sabo, mu uidem in potem rešim tudi tebe!“ je hitel domišljivi mladi janičar. „Pokazal sem ti materin križek in verižico. Z njima najdem svoje starše. Rekla si mi, da so gotovo plemenitaši, ker je na križku pod črkama U in B vrezana krona. Romal bom od gradu do gradu, dokler jih ne najdem. Ali se ti ne zdi to mogoče? No, vidiš, potem se vrnem z očetom in vojniki sem, da te osvobodimo. Ah — kakšno veselje . . .“

Zaploskal je od radosti, hanuma pa se mu je nasmehnila otožno, bolešno: „Lepe sanje, Omar, ali — prazne sanje.“

Zardel je in malce užaljen pogledal v stran.

„Dragi moj, zame bi bilo vse prepozno . . .“ je rekla tiho in sklenila roke nad vezenjem. „Tako sem bolna —.“

„Saj ti je odleglo,“ je dejal sočutno in sedel zopet poleg nje.

„Toliko, da morem na vrt,“ je šepetala. „Čutim, da ne bom več dolgo.“

„Ah, ne govori tako!“ je prosil Omar in jo prijel nežno za roko; čutil se je, kako je hladna. Venomer je blede hanumo motril s svojimi sanjavimi modrimi očmi.

„Včasi — ponoči — mi tako ljuto zgrabi srce! Miglja mi pred očmi. Zadušiti me hoče. Strah me je, da mi zastane srce. Da, da — Omar, nikoli več ne pridem iz tega zidovja — nikoli, nikoli več ne

bom videla rojstnega kraja. Ali se me boš kdaj spominjal, ko me več ne bo?"

Orosilo mu je oči, stiskalo mu je grlo, da ni mogel izpregovoriti. Poljubljal je drobno belo roko in njegove vroče solze so kapale Fatimi na mrzle prste.

„Omar, ti ne pozabiš mene, svoje druge mamice, kajne?“ je dejala komaj slišno, kakor sama zase.

„Kako moreš tako vpraševati?“ je izgovarjal počasi, mučno. „Zaupaj! Ozdraveti moraš kmalu. Vse bo dobro. Pomagati nama mora Bog — ne Allah, ampak naš Bog, ki si mi toliko pripovedovala o njem. Kako nama ne bi hotel pomagati Kristus, ki ljubi vse?“

Umolknila sta. Kar je zaslišal Omar lajanje psov in šel gledat na dvorišče. Železna vrata so bila na stečaj odprta. Visoko vzrasel bistrook kmet je prignal konje z desetino; težko otvorjenim živalim so gledale samo glave in kopita iz senenih kupov. Med leseno mošejo in vodnjakom je stal debeluhasti dizdar Tahir, ki je hranil ključe trdnjavske in nadzoroval topničarje, smodnik in svinec, poleg njega pa topdjibaša, topničarski stotnik Ferhad, suhljat možak z velikim nosom. Nanovo so zalajali psi.

„Ilmihal!“ je zaklical stražnik iz kule.

„Paša se vrača!“ je zazelhal Tahir. „Treba bo streljati.“

„Nazaj, mrcine neumne!“ je kričal Ilmihal nad psi in zapodil svojega konja sredi mednje. „Komaj je človek par tednov z doma, pa ga pozabijo.“

Po tem prijaznem pozdravu so ga lajavi čuvaji takoj spoznali in mu ponižno migali z repi. Od vseh strani so prihajali radovedneži gledat in poslušat.

„Kje je paša?“ je vprašal Omar.

„V mestu, kjer hranijo tri kocine brade Mohamedove,“ je odgovoril Ilmihal modro in razjahal konja. „V Travniku počivata on in beglerbeg Isa paša.“

„Plena dovolj?“ se je zanimal rejeni Tahir.

„Hoho, komaj smo tovorili,“ se je bahal bivši janičar in udaril po napetih bisagah ob sedlu. „Bili smo v Slavoniji, na Kranjskem in Štajerskem, na Ogrskem in Sedmograškem. Jahali smo po cele noči. Pobijali, robili, palili in jemali smo vse, kar smo le dosegli, vse do opankov! Samo na Kranjskem in Štajerskem smo razrušili ali poškodovali nad šestdeset cerkva, požgali več samostanov, pet trgov in do dvesto vasi in odgnali okoli petnajsttisoč nevernikov. Allah je velik!“

„Ilmihal, rad bi jahal paši naproti,“ je dejal Omar. „Spremi me!“
„Tako, gospodine mladi, ko postrežem konju in osedlam drugega.“

Omar je hitel obveščat Fatimo, ki je vstala in si zopet omotala obraz.

„Pazi, Omar!“ ga je svarila. „Videl boš naše ujete rojake. Ali se ne bojiš, da te premaga usmiljenje? Kazati boš moral veselje, srce pa ti bo razkrajala silna žalost. Ali se ne bojiš? Ostani rajši pri meni!“

„Zatajeval se bom. Bodi mirna. Moram jih videti, ah!“

„Pokličiči mi dvorkinjo Jeleno. Rada bi v sobo. Še enkrat: bodi previden! Zbogom!“

Mahnil ji je z roko v slovo. Ko se je napravil za pot in se vrnil iz svoje sobe, je Ilmihalov tovariš že sedlal izpočitega konja, dočim je Ilmihal pritezal jermene Omarjevemu belcu Sarifu. Iskri mladi konj je rezgetal veselo in kar ni mogel mirovati; venomer je stresal fino glavo z nežno dolgo grivo, da so zanihaval čopki in rese rdeče opreme. Prožno je skočil Omar v sedlo in kmalu sta bila z Ilmihalom v ozki mračni dolini hitre Bosne.

Strugo so senčile prastare bukve, hrasti, velikanske skale. Ponekod so molela porušena debla iz reke. Pod bujnimi ovijalkami in plezalkami so todintam skakale in lile prečiste gorske vodice v hladne globeli. Mestoma so usadi prsti in prodovine ovirali ježo po ozki cesti. V tesnobnem miru samotne divje soteske so od pečin glasno odmevali udari pločatih turških podkva. Včasih je vzletel velik jastreb, preplašen z gnezda na okrajku strmega skalovja, tuintam se je pokazala veverica, vsa črna, ali pa je navpične stene obletaval prekrasni planinski plezalček, živ rubin.

Naposled ju je privedla cesta iz temotne in vlažne soteske na široko solnčno ravan zeniškega polja, kjer so bili pasli svojo živino že stari Ilirci, roparski pastirji. Reven dečko je nadzoroval veliko čedo belorunih ovac in piskal na dvojnico ali dvovrlico prastare, čudovito mile in otožne napeve . . . Pognala sta konja. Došla sta kmeta, ki je vodil štiri pare volov pred cvilečo težko arabo, popolnoma lesenim nerodnim vozom, visoko natovorjenim z dehtečim senom. Spredaj je stopala kmetica s preslico in predivom pod levo pazduho in z vretenom v desnici; predla je grede. Pod visoko Vjetrenico sta zagledala dolg oblak prahu.

„Naši!“ je dejal Ilmihal.

22.

Omarju je težilo dušo nekaj kalnega, žalostnega. Srce mu je utripalo od razburjenosti, od otroške radovednosti, od nejasne bojazni ...

Iz prašne megle se je bliskalo jeklo in turbani so rdeli ko kri. Že je slišal divje priganjajoče glasove, topot konjskih kopit, žvenket orožja.

Spredaj je jezdil Osman paša svojega ponosnega arabskega Dorata. Od živopisanega turbana so mu nihali dolgi čopki na rame. Okoli vratu mu je visela jeklena verižica s srebrnim okrovom za koran. Na usnjatem prsnem oklepu so se mu svetile toke, debeli srebrni glaviči. Močna jeklena zaponna mu je sklepala široki usnjati pas; nanj je bila pripeta kriva damaščanka z mnogotero zazankanimi zlatimi motvozi. Za sedlom je bila zvita ozka molitvena preproga. V levi je držal uzdo z zlatimi resami, v desnici pa leskovo vejo in odganjal konju nadležne muhe; obtem pa je skrbno pazil, da ni poškodoval nobene živalce.

Osman paša je bil jako dobre volje. Poslati je nameraval najlepše mlade jetnike preko Sarajeva in Višegrada skozi „staro“ Srbijo v Carigrad sultanu, ki mu je bil odtegnil milost. Upal je, da se iznova prikupi Mehmedu in da dobi častni naslov „ghazi“, premagovalec nevernikov.

Omar je pridirjal dopred pašo, ustavil konja in v pozdrav dejal desnico na srce, usta in čelo. Osman se je oveselil, ko je videl mladeniča tako čilega in zdravega.

„Kako ste se imeli doma, Omar?“

„Hvala Bogu, dobro.“

„Vse v redu?“

„Hvala Bogu, vse.“

„Tudi nam je pomagal Allah. Da vidiš, ljubi sinko!“

Krenila sta s ceste na travnik. Mimo njiju so jahali srepogledi bosenski roparji, bivši janičarji, martolosi ali neredni vojaki, Albanci, Rumelci, Anatolci in divji Arnavti, vsi na majhnih lahnih, pa vendar močnih konjih. Nekateri so se postavljali z uplenjeno zlatnino in srebrnino na visokih turbanih, na prsih, na rokah, na sedlu in v grivi svojih konj; nekateri so bili navzlic vročini odeti z mašnjimi plašči. Sulice, okovane z železom, so žvenketale ob kratkih sabljah, bojnih sekirah, ob lokih in tulih s puščicami, ob okroglih malih tarčah. Na jeklenem orožju je videl Omar rjave brizge in proge, ostanke človeške krvi.

Za njim je prihajala dolga vrsta tovornih konj. Skopčani z močnimi jermeni, so stopali posamez drug za drugim in nosili ob obeh straneh lesenega sedla bisage in košare, polne naropanega blaga. Iz nekaterih zavezanih vreč so žalostno gledale glavice ujetih štiriletnih do petletnih otrok. Za njimi so gnali ugrabljene konje, govedino, koze, ovce.

Omar se je zganil — prihajala je dolga vrsta jetnikov in jetnic. Spredaj so stopicali dečki in deklice, zvezani po dva in dva kakor živina. Za njimi so se vrstili mladeniči in možje, dekleta in žene, vsi z verigami prikljenjeni drug k drugemu kakor živina. Med oddelki so jahali Turki, hripavo naganjali pešajoče, jih suvali z nožnicami sabelj, s sulicami, z ostrogami in širokimi stremeni, jih bičali z dolgimi trojermenskimi biči kakor živino. Jetniki so korakali topodušno, kakor izmučena tepena živina, ki se temno zaveda le, da ne more uiti neusmiljenim udarom.

Iz teh osehlj ust ni bilo nobene tožbe, nobenega vzdih več, v teh srcih ni bilo nobene nade, iz teh izžetih mrtvih oči ni kanila nobena solza. Skozi razcapane umazane halje so rjavele in rdele napol zaceljene, oprasene rane. Nekateri so morali nositi uropano blago; nekateri so se bili izkušali upreti ali bežati — zadela jih je strašna kazen: namestu nosov in ušes so bile samo kepe strjene krvi in šopi prilepljenih las. Za konjske repe privezane so tirali duhovnike, menihe in nune: bele dominikanke iz Velesala, iz Mekin sive redovnice sv. Klare, bele kartuzijane iz samostana v Pleterjah in bele cistercijane iz Zatičine.

Oddaleč je slišal Omar grozen smeh . . . Izredno močan mlad mož, vklenjen v dvojne verige, se je venomer pošastno grohotal in pačil obraz.

„Zverina, haha, zverina, haha!“ je kričal, ko je ugledal Osman pašo; hropel je in strahovito škripal z zobmi. Bil je blazen.

Med vsemi jetniki se je Omarju najbolj smilila mlada mati, ki je komaj še dvigala noge in se opirala na dva mladeniča, očitno sinova. Bolezen in žalost ji je izpila moči. Iz ožoltelega, izgledanega obraza so strahotno svetile velike trpeče oči. Klopotala je z zobmi, sopla je naglo in slabo. Tresla jo je mrzlica.

„In to so moji rojaki!“ si je mislil Omar. Peklo ga je v dno duše, srce se mu je krčilo ob tožnem pogledu. Popadalo ga je v vratu, v grlu — ščemelo ga je v očeh — stisnil je ustna — bal se je, da ne zajoka na glas.

Z jasne ravni so zavili v mrakotno hladno sotesko.

„Vode, vode!“ so prosili sužnji, ko so dospeli do gorskega vira. Na paševo povelje so poskakali nekateri jezdeci raz konje, nastregli bistre studenčnice v usnjate vtče in dali robom piti.

Bolna mati je omahnila, sinova sta jo izpustila, da je sedla na skalo. Obraz ji je bil rdeč in zabuhel, pokrit s potnimi sragami. Kuhala jo je huda vročica. Ko se je odžejala, ji je prihajalo še slabeje.

„Ne morem dalje,“ je zajecala, ko sta jahala paša in Omar mimo nje.

„Ta sitnica nas zadržuje ves pot,“ je godrnjal Osman. „Naprej! Ali —“.

„Tako sem slaba. Umreti mi je.“

„Zgodi se po tvojem!“ se je ljuto nasmehnil Osman paša in belo so blisnili zobje med črnimi brki in brado. „He! Ismail! Ejub!“

Ismail in Ejub, dva visoko vzrasla žilava moža z odurnimi potezami sta siloma ločila sinova od matere. Omar bi bil rad prosil pašo, toda vedel je dobro, da ne bi izdalo prav nič. Silna toga mu je preobladala srce. Čutil se je neizrečeno nesrečnega v svoji nemoči, čutil je vso grenkobo prisiljene neiskrenosti in zoprne pretvare.

„Pustite nama mater!“ sta prosila mladeniča, ki ju je držal Ejub. „Ubili ste nama očeta in brate, ne morite najine uboge matere!“

Ismail je potegnil handžar in vprašujoče pogledal Osman pašo.

„Kaj zijaš?“ je zarohnel trinog.

„Usmilite se!“ je vzdihnila bolnica v smrtnem strahu, se zgrudila na kolena in proseče povzdignila drgetave roke proti paši.

„Bog varuj moja sinova!“

Brata sta kriknila z obupnim, preletečim glasom. Z izbuljenimi očmi, z ostudnim krvoločnim nasmehom je zavihtel Ismail handžar globoko za svojo ramo, jeklo je zablisnilo; toda ostrina je zadela previsoko, na spletene lase. Kri se je ulila žrtvi po tilniku. Omarjev Sarif je prihajal nemiren.

„Jezus, Marija —“ je dihnila ranjena žena. Bolečine so ji zavile oči. Zagnalo jo je, uprla se je na roke.

Iznova je zamahnil Ismail. Odsekana glava je padla v pesek, se pokotalila in odletela od skale. Odprte ustne so trepetale in tožeče oči so z groznim izrazom strmele v Osman pašo. Truplo je padlo na prsi; iz odprtih žil je bruhnila kadeča se kri, obrizgala skalo in grmovje in lila, rdeč studenec, preko ceste proti Bosni.

Prvikrat je videl Omar, kako so umorili človeka. Obledel je; preletaval ga je leden mraz. Uzda se mu je tresla v roki. Vrtelo se mu je v glavi, bal se je, da omedli in pade s Sarifa.

„Mati! Mati!“ sta kričala sinova.

Nesli so mrliča k bregu in ga vrgli v Bosno; za truplom so zagnali tudi glavo. Ta trenotek se je izvil mlajši sin Ejubu iz pesti. Ko bi trenil, je planil na obrežno skalo, zavrnil in skočil v globočino za materjo.

Turki so se začudeni spogledovali; jetniki so stali kakor okameneli. Zdajci je kriknil Ejub. Starejši mladenič ga je besno ugriznil v roko, ubežal in skočil za materjo in bratom. Razbito telo se je zataknilo med vrbovo vejevje, vendar ga je kmalu rešil val in plavalo je za prvima dvema proti severu.

„Haha, zverina! Haha, zverina!“ se je grohotal blaznik.

Omar je venomer strmел na reko, na tri rdeče proge. Osman paša se mu je zdel tako tuj, tako zloben; čutil je jezo, sovraštvo do njega in skoraj zaničevanje do samega sebe, ker je moral biti takemu človeku hvaležen in ker se mu ni upal reči: „Glej, tudi jaz sem eden teh — ubij še mene!“

„Škoda ju,“ je rekel paša slabovoljno. „Bila bi najboljša janičarja. Ejub, zakaj nisi pazil? Doma dva dni v lisičino!“

Ejuba je pretreslo; lisičina je bila strašna ječa vranduške trdnjave, ozka jama v živi skali, kamor še ni prisijalo solnce in kjer je mogel jetnik le sključen čepeti ali klečati.

„Naprej!“ je ukazal Osman paša in se obrnil k Omarju, ki je bil še ves bled in razburjen. „No, Omar, kaj? Tvoja duša je še mehka. Privaditi se boš moral takim prizorom. Drugo leto pojdeš z nami na Štajersko in Kranjsko; v janičarsko orto moreš še vedno pozneje.“

Omar je slišal te besede kakor iz meglene daljave. Iztežka se je zdrnil; čutil je pašev pogled in se nasmehnil.

„Kje je beglerbeg Isa paša?“ je vprašal, samo da bi kaj rekel.

„Na poti proti Sarajevu,“ je odvrnil paša. „Prejkone je že blizu Busovače.“

Pozno popoldne so dospeli dopod Vranduk. Na trdnjavi so zagrmeli hitro zaporedoma trije topovi; v samotni tihoti so odmevali strelji glasno od gore do gore. Vrandučani so hiteli gledat prihajalce. Oturbanjeni možje, omotane žene z otroki v naročju, živahni boski dečki, mlada, še ne zagrnjena dekleta z amuleti, biseri in tolarji v rjavordeče obarvanih kitah, vsi so radovedno motrili jetnike.

Na grajskem dvorišču so prinesli robom kaše, ovčjega sira in vode. Segnali in zaklenili so jih v umazane hleve in nizke kleti, mlajše pa v prazne žitnice in postavili straže.

Medtem sta Osman paša in Omar nadzorovala hlapce, ki so spravljali plen: blago oropanih trgovcev, kmečko obleko in orodje, kelihe, križe, bukve, oltarne prte, sveče, svečnike, mašna oblačila, zvonce, bandera, kadilnice, monštrance. Omar je dletil z nožem pike in črte na rovaš in tako znamoval število posameznih stvari. Med vsemi mu je najbolj ugajalo jako lično slonokosteno razpelce; skrivoma ga je spravil za pas.

Komaj je čakal, da je mogel k hanumi. Pripovedoval ji je, kaj je bil videl, pripovedoval zlasti o nesrečni materi in njenih dveh sinovih. Tiho, žalostno je poslušala Fatima.

„Tako so umorili Turki tudi mojega očeta, sestre in ženina,“ je dejala drgetaje in vzdihnila globoko. „In Osman je ubil mojo mladost, mojo srečo, moje življenje, vse, vse.“

Nenadoma se je sključila na minderju, si pritisnila obe roke na leve prsi in zaječala bolestno. Bodlo in rezalo jo je v srcu, ki je jelo burno utripati. Gledala je plašno in lovila sapo.

„Za Boga milega — kaj ti je?“ se je prestrašil Omar. „Ali naj pokličem —“

„Ostani!“ je zastokala v silnih mukah. S trepetajočimi prsti si je odpela tesnečo ječermo in pasno zaponno. Bolečine so ji prisilile solze v oči.

Nemo je stal pri njej in ni vedel, kaj bi. Uprla je roke ob minder; delale so ji vse prsne mišice. Dihala je počasi, sikajoč, naporno, neredno. Včasi je globoko zajela sape vase. Videla je iskre; po glavi, po ušesih ji je tolklo in šumelo. Po levi rami in roki je čutila gomezenje in mrgolenje. Davilo jo je čimdalje tem huje; bala se je, da jo zaduši. Pred očmi se ji je delala meglena tema.

Napad je minil pravtako naglo, kakor se je pojavil.

„Vidiš, ljubi Omar!“ je sopihala in si otirala oznojeni, lahko ordeli obraz. „Oglašča se bela žena . . . Bodi miren! Ah, čuješ?“

Od hodnika sta slišala krepke korake.

„On prihaja. Gotovo mi prinaša daril; ugrabil jih je ujetim ali zaklanim žrtvam.“

Omar je odšel na vrt. Po ahšamu, molitvi po solnčnem zahodu, sta večerjala s pašo. Govorila sta malo. Ko sta odklanjala tudi jacio, drugo in poslednjo večerno molitev, je šel Omar v svojo sobico počivat.

Skozi ozka vrata je stopil v nizko stanico. Tla, poteptano ilovico, so večidel pokrivala živopisane preproge. Nad minderjem so visele med orožjem levhe, tablice z napisi iz korana. Železne

oknice so bile odprte; skozi malo okno je videl kos divnega zvezdovitega neba. Iz dolafa, zidne omare, je vzel valjasto blazino in odejo ter legel na minder.

Dolgo ni mogel zaspati. Vedno iznova se je spominjal obglavljene matere in njenih sinov: po ušesih mu je zvenel njen poslednji vzdih „Jezus, Marija!“ in obupni krik mladeničev; videl je njene oči, široma otvorene od smrtne groze in obtožujoč uprte v pašo, videl je troje mrličev plavati po Bosni. Zaspal je šele proti zori.

Osman paša je privoščil svojim jetnikom, zlasti mlajšim, tečno hrano, da bi jih spečal tem boljše. Nekaterim je tudi dovolil, da so delali na dvorišču ali na vrtu.

Soparnega večera konec tedna je stal Omar na obzidnem hodniku grajskega vrta in gledal proti zelenemu kraljestvu jelenjadi, srnjadi, merjascev in divjih petelinov, proti goram, kjer od stvarjenja sveta še ni bila motila smrtne tihote nobena sekira. Okrenil se je. Nad travo so svetile kresnice. Kar se je zganil. Na vrtu je zalivalo ujeto dekle cvetice in pelo tiho, otožno:

Pridi, golobica zala!

Dete mi boš varovala . . .

„Materina pesem!“ je bliskoma prešinilo Omarja. Ni se ganil, da ne bi preslišal nobenega glasu. Izpreletala ga je zdaj vročina, zdaj mraz. Da, to so bile one besede, ki jih je slišal včasih v sanjah — to je bil oni napev — sladak pozdrav iz zlate dobe detinje. Ko je deklica umolknila, je stopil k njej. Bila je malo manjša od Omarja; lepa ni bila, pač pa je imela krasne dolge kite. Ko je ugledala mladega Turka, je plašno povescila oči in se obrnila v stran.

„Ne boj se me, deklica!“ je dejal Omar prijazno. „Povej mi — kje pojo pesem, ki si jo pela tukaj!“

„Pri nas doma,“ je odgovarjala boječe, obotavljaje se. „Blizu Metlike.“

„Kje je to? je vprašal nestržno.

„Ob reki Kolpi. Na Kranjskem.“

Srce mu je močno plalo, obledel je od vesele razburjenosti. Hitel je k Fatimi. Toda moral je precej dolgo čakati, da je odšla dvorkinja, ki je česala hanumo. Ko sta bila sama, je objel Fatimo; izprva ni mogel izpregovoriti nobene besedice. Osuplo in radovedno ga je gledala hanuma.

„Zdaj vem, kod bom moral iskati starše,“ je šepetal naposled ves blažen. „Zvedel sem, kje je moja domovina . . .“

M. Kocjančič:

Liliija.

Steško in mučno nestrpnostjo je pričakoval Andrej Kosec jutranje zore. Pa se je vlekla noč kakor večnost, da se je že pričel čuditi, kako da se je naspal tako hitro, saj je bilo vendar že blizu polnoči, ko je legel v posteljo, in zdaj je bil tako ves spočit in svež, noč pa le ni hotela zbledeti. Naposled je vstal, odgrnil zaveso in odprl okno, da je mesečina posrebrila sobo tja do vrat.

Spodaj na ulici je bilo vse tiho; zastrta okna so gledala v noč in tistikrat se je zahotelo Andreju Koscu, da bi izpregovoril v gluho tišino glasno, veselo besedo . . .

In kakšna naj bi bila ta vesela in glasna beseda? je pomislil takoj nato. Prvi hip se je spomnil njenega imena, potem pa ga je nenadoma obšlo neko zagonetno čustvo, ki je bilo zelo podobno žalostnemu spominu. Kajti ves ta čas, ko se je premetaval po postelji in v vroči nestrpnosti čakal belega dne, so blodile njegove misli nazaj v preteklost, v žalostne in mračne dni, ko je še dvomil, da doživi kdaj to noč in sovražil vsakega, ki mu je bila sreča miljša nego njemu. Pa naposled se je vendar priboril do svojega cilja in zdaj se mu je zdelo, da stoji na pragu tistega velikega svetišča, kamor so zadnja tri leta hrepenele vse njegove misli in želje. Samo ta noč še in potem se razlije čez zemljo luč tistega dne, ki ga je sanjala njegova duša toliko časa . . .

Sem od zahoda je puhnil vanj hladen veter, da so vztrepetale gube na njegovi beli srajci in ga je streslo neprijetno po vsem telesu. Zato je odstopil in zagrnil gardino, nato pa prižgal svečo, ki je stala na nočni omarici in se svečano približal visoki omari.

Tam so se belile poleg cilindra čisto nove rokavice, frak je visel nad njimi, zlikan in ves nedotaknjen, kakor ga je prinesel prejšnji večer krojač, in Andreju Koscu se je zahotelo tistikrat kakor otroku: od vseh strani, do najneznatnejšega gumba bi se bil rad ogledal v tej svatovski obleki, in že je iztegnil desnico, pa se je isti hip tudi premislil in postavil svečnik na mizo, sam pa sedel na rob postelje in podprl glavo v dlani.

In skoro da se je Andrej Kosec prestrašil sredi najprijetnejših misli neljubega spomina, ki ga je hotel zatreti vsakikrat, kadar ga

je nenadoma vznemiril, pa se mu ni posrečilo nikoli, ampak zgodilo se je ravno narobe: čim bolj je skušal popolnoma in slepo verovati v njeno vdanost, tem bolj ga je pekla slutnja, da nosi ona v svoji duši nekaj, česar mu še nikoli ni zaupala.

Andrej Kosec skoro ni smel pomisliti na to, kajti zavedal se je posebno zadnji čas, da mu je ona tisto veliko solnce, ki razsvetljuje z najsvetlejšimi žarki njegovo življenje, in tudi tega se je zavedal, da bi bilo njegovo življenje uničeno s prvo senco, ki bi zatemnila to solnce. Prišli so sicer trenotki, ko je razmišljal o njej mirneje in takrat je videl tako blizu globoko nežnost Kristinine duše, da se je zbal trenotka, ko bi moral nezaupno pogledati v njene oči . . . — Pa saj to se ne zgodi nikoli — si je zatrdil in stresel z glavo, nato pa stopil naglo po sobi gor in dol in pričel siloma misliti na čisto druge stvari. Pa ko je pomislil, da stopi še tisti dan ž njo pred oltar, je bil v njegovem srcu zopet nemir, ki ga je naposled zatrl s sanjami o bodočih dneh . . .

Tam zunaj mesta skoro je najel stanovanje v nizki vili s senčnatim vrtom, kjer se skrivajo med bezgom in grmičevjem nizke klopice — vse kakor nalašč za mlada poročenca. Kristina je ogledala vrt do zadnjega kotička in bilo ji je vse po volji, tudi stanovanje ji je ugajalo, dasi je bilo prej skromno nego razkošno: tri sobe z majhnim balkonom in potem so postavili notri opravo, kakor je hotela ona. Okna v spalnici so gledala proti zahodu, da jutranje solnce ne bi prekmalu motilo s svojimi zgodnjimi žarki, in gardine so bile zamolklo rdeče, medtem ko je bilo v prvi in drugi sobi vse nekoliko bolj svetlo in živahno. In ko je Andrej Kosec pred par dnevi ogledoval svoj bodoči dom, se ni mogel premagati, da bi se ne sklonil k njej in jo poljubil v sredo tistih drobnih ustnic, okrog katerih je počivala vedno neka otožna, skoro trpka poteza.

„Glej, dolga tri leta in še dalj sem mislil na čas, ko si ustanovim tak dom,“ je dejal in iztegnil roko v kolobarju, Kristina pa se je ozrla po sobi in se nasmehnila.

„In sedaj se je vendar zgodilo,“ je dejala in ga pogledala vdano, a takoj nato nekako plaho in skoro sramežljivo umaknila svoj pogled.

Tistikrat je Andrej Kosec zapazil v njenih očeh neko prikrito zamišljenost in je osupnil.

„Morda ti ne ugaja?“ jo je povprašal skrbno.

„O, pač,“ mu je prikimala in se ga oklenila, potem pa mu pričela pripovedovati o malenkostih, ki še manjkajo, o svojih starših in vsem, kar ji je le prišlo na misel.

Andrej Kosec jo je poslušal in se je čudil njeni zgovornosti; a zdaj, ko je zopet mislil na vse njene besede, so se mu zdele čudno hladne in brezpomembne. Pa kaj! Saj ji je govoril mogoče tudi on mnogokrat o stvari, ki je ni prej nič zanimala in je zato hodila marsikdaj poleg njega tiha, kar je pripisoval on sicer njeni naravi, a je bil mogoče kriv on sam. Prišli pa so zopet trenotki, ko mu je dokazala z vso iskrenostjo, kako ga ljubi, da Andrej Kosec pač ni več dvomil o njeni ljubezni, vendar pa se je zavedal, da njene nežne duše še ni popolnoma spoznal. —

Počasi se je pričela plaziti ob gardini v sobo motna vijoličasta svetloba, ki je bledela bolj in bolj in prehajala v nekako zelenkasto luč.

Andrej Kosec je ves vesel odgrnil zaveso in zdaj se je zasmajalo po vsej sobi mlado jutro. Vsa sobna oprava se je zasvetila, kakor da je oživela s Koscem vred ob solčnih žarkih, ki so se razlili tam izza daljnega obzorja.

Še nekaj časa je stal zamišljen ob oknu in gledal v solnčni vzhod, potem pa se je pričel počasi opravljati.

Ko je bil gotov, je stalo solnce že precej visoko na nebu, in ulica tam zunaj je postajala glasna in živahna.

Čisto navaden delavnik je bil, pa se je vendar zdelo Andreju Koscu, ko je stopil k oknu, da je tudi zunaj vse nekako bolj svečano in polno nekega težkega pričakovanja, kakor da čuti vsak, ki gre mimo njegovega stanovanja, tisto veliko prazničnost, ki je je bila polna njegova duša . . . Ali vendar se ni mogel popolnoma umiriti, in čim bolj se je bližal trenotek, ko obstane spodaj pred hišo kočija, ki ga popelje po njo, tem nemirneje mu je tolklo srce. Kajti dasi je gledal svojo bodočnost vso srečno in veselo, si je moral vendar priznati, da mu je povsem neznana. Morda doživi celo kako razočaranje, na katero zdaj niti ne misli; morda se izpremene vse najneznatnejše slutnje v trpko resnico, in še bogve kaj grenkega in težkega se skriva v tistem življenju, ki mu je zdaj tako blizu . . .

In Andrej Kosec je obstal s stisnjenimi ustnicami zopet nenkrat sredi sobe in se mračno zagledal v tla. — Pa čemu te temne misli, ko vendar nima niti najmanjšega vzroka, da bi dvomil o svoji srečni bodočnosti? Ali se skriva res nekje globoko v srcu nelep spomin na karkoli že, da silijo njegove misli vedno raje v temo nego k solncu? . . .

In Andrej Kosec je pričel zopet premišljevati vse od konca do kraja, od tiste ure, ko je prvič govoril s Kristino do zadnjih dni, ko je zvedelo že vse mesto, da se danes poročita, pa ni mogel zaslediti na njej niti enega madeža, ki bi ga vsaj nekoliko vznemirjal. Bila mu je pač mnogokrat nerazumljiva, a tudi njena mati je trdila, da pridejo trenutki, ko je najraje sama s svojimi sanjami in tega ji Kosec ni štel v zlo, ker je vedel, da jo baš ta lastnost obvaruje tiste ničemurnosti, ki je bila njemu tako zoprna. A drugače je bila boječa in dobra duša. Če je odbijal na izprehodu s palico cvetlične glavice, ga je pogledala proseče, in Andrej Kosec je bral razločno v njenih očeh, da se ji globoko smilijo. On sicer nikoli ni mogel razumeti tolike nežnosti in se mu je zdela včasi naravnost smešna, vendar pa je čutil, da to ni vzrok njegovih mračnih misli, ki pa so omahnile v neko novo čustvo, kajti Andrej Kosec je skoro pobledelel, ko je zaslišal, da je obstala spodaj pred hišo kočija.

Najprvo se je hotel naglo skloniti skozi okno, pa se je obrnil ravno v nasprotno stran in nekako nervozno natikal bele rokavice, potem pa segel po cilindru in stopil pred zrcalo, dasi oči ni dvignil od tal.

Zunaj na hodniku so se začule nagle stopinje in takoj na to je nekdo potrkal.

Andrej Kosec se je okrenil in povabil zamolklo:

„Naprej!“

Hip na to je vstopil ves v črnem njegov prijatelj, ki ga je naprosil Kosec za druga. — —

Tri dni pozneje je stopil Andrej Kosec v svojem novem stanovanju s skrbnim obrazom na vrt, a se takoj zopet okrenil, kajti Kristine ni zagledal nikjer. Naposled jo je našel na balkonu, vso zamišljeno in blede, in ko je pogledal v njene oči, je videl, da so solzne.

Stopil je k njej; toda Kristina je iztegnila roko, kakor da se ga hoče ubraniti.

„Zdi se mi, da nimam zdaj ničesar več pričakovati od življenja, saj čutim, da sem kakor odtrgana roža,“ je dejala, ne da bi ga pogledala. Andrej Kosec pa je pobledelel, ker je zagledal pred seboj dolgočasno, mračno pot, ki naj jo hodi vse življenje . . .

Milan Pugelj:

Samotar.

I.

Ko je zvedel po očetovi smrti za testament, je odšel iz domače hiše. Bil je presenečen in razočaran. Mati, brat, sestra, celo stara služkinja — vsi so dobili denar na roke, a on bo dobival stalno mesečno vsoto in to kakor nalašč zato, ker je hotel biti sam zase in daleč od ljudi in stanovanj. Ko je obiskoval šole, ni mogel in ni maral njegov um hoditi paralelno s pojmovanjem učiteljev in součencev, in zato se je odločil za svoj svet. Za vse, kar so razglabljali drugi v duhu, je našel on svojo pot, ki ga je vodila do posebnega in izrednega zaključka. Taki dogodki so ga odvrčali od ljudi in ga zaklepali vase. Sovražil ni nikogar, a vendar je bila vedno jačja sila, ki ga je tirala v njegov svet, kjer bi mislil po svoje in kamor bi nikoli ne segla razmotrivanja njegovih sosedov in znancev.

Ko je bil otrok, je večkrat podivjal. Zlasti rad je tepel hčer očetovega oskrbnika, drobno in nežno Heleno. V poznejših letih se je predrugačil; otroška strast je dobila novo lice, pričel se je živo zanimati za Heleno, kar se je zdelo njegovi obitelji neumevno in neprimerno. Zrastla je bila v tenko in vitko žensko, ki je posedala največkrat spodaj za hišnim ogglom, koder se je širil spredaj in na desno in levo prostran vrt. Prebirala je knjige, gledala je včasih po rožah in grmih z velikimi črnimi očmi, ki so bile jasni besedniki srca, razkrivajoči notranjost in govoreči resnico vsakomu, kdor je znal vanje gledati in ž njimi občevati. Vedno, zlasti še ob lepih večerih, je našel v njih svoje misli in svoje želje. Ko je za par minut odložila knjigo, takrat so se polahko dvignili njeni pogledi in taki, kakor so bili, polni sanj, ki so se jih napili iz knjige, so se vzpeli v gracijoznem loku kvišku proti modrini neba in plavali vse tja dalje v kraje samote, svobode in lepote.

Spočetka jo je opazoval od daleč, pozneje je prihajal k njej in z njo govoril. Ti pogovori so obstajali iz redkih stavkov, ki so bili sami na sebi večkrat brezpomembni in so se tikali nečesa povsem drugega, navadno vsakdanjega in nezanimivega. Če je hotela ona kaj pripovedovati, kar je posnela iz svojih knjig ali kar ji je v zadnjih dneh prepletalo glavo, je postal on zadivljen, prepadel in slabovoljen. Zato je kot hči oskrbnika njegovega očeta vselej prenehala in umolknila, da ne bi povzročala kot nekaka daljnja služabnica svojemu daljnemu gospodarju neprijetnosti in dolgega časa.

Nekega večera jeseni je prijel ta daljnji gospodar njeno roko, jo poljubil in rekel: „Helena, kako sem vam hvaležen, ker me razumete. Čemu besede, ko jih duše ne potrebujejo!“

Njo je mislil vzeti seboj v svoj kraj, pa ji ni tega nikoli omenil. Bil je prepričan, da ve ona vse isto, kar ve on, da je občutila vse to že davno in da se tiho v duši že pripravlja na odhod.

Na vse to je padel očetov testament, po katerem ni misliti na to, da bi si mogel on kdaj sezidati domovanje in urediti svoje prilike tako, kakor je hotel. Razpolaga le z izbero stanovanja, katero lahko najme sredi mestnega trušča in vrišča ob prometnih ulicah in cestah ali zunaj mesta kje v zelenih vilah, ki kukajo z belimi stenami izmed zelenja in rož tja na cesto ali na obratno stran proti zarastlim gričem in holmom, koder žvižgajo kobilarji in kriče vrane in srake. Iz domače hiše je hotel oditi tiho in neopaženo in to zlasti zaradi ženske, ki se je prej ž njo seznanjal in sestajal. Preselil se je zjutraj na vse zgodaj v najoddaljenejšo vilo zunaj mesta in prihajal od tam redko nazaj. Prve dni vsakega meseca je šel v urad po denarje, vse druge čase je hodil zunaj po gozdih in poljih, poslušal in opazoval gozdne ptice, gledal iz skrivališča za srnami, počival na mahu in strmel skozi bukovo vejevje v čisto nebo, koder je bežala od časa do časa prosojna meglica. Njegova obleka je postala ponošena, njegovi ovratniki pomečkani in rumeni, čevljem so se obrnile pete, lica je porastla brada in izpremenil se je docela. Iz elegantnega mestnega človeka je postal oguljen in zamišljen predmestni škric, ki tava po travnatih stezah, seka s paličico obpotnim cveticam glave in svoje zmišlja.

Na očeta se je spominjal sovražno, na brata in na sestro je pozabil, mati mu je stopila mnogokdaj pred oči; a zavedal se je, da stanuje v isti hiši, kjer prebiva usodna ženska, in zato ni mislil iti nikoli k njej. O njej — o ženski — je vedel, da je njej vse to znano, da ve, zakaj je odšel, kako se je ž njim zgodilo in kako se je vse zrušilo in padlo. Zvečer, ko sedi za hišo in ko se vzpno njene zamišljene in razsanjane oči v gracijoznem loku od knjige preko vrtnega grmovja in drevja proti modrini neba, takrat zagleda njega, vidi ga skozi bukovo vejevje na gozdnem mahu, zatopljenega enako v sanje in v misli nanjo. Teh dvoje življenj — njo in njega — bodo vedno prepletale mreže nevidnih, a gostih in trdnih duševnih vezi, ki jih niti smrt ne bo razrušila. Ne bo jih razdrila smrt — teh vezi — pač pa spojila. S smrtjo preneha biti človek človek, njegova človeška pot se odkrhne, ali prične se druga, nova, zdaj še neznana.

Pade v naturo, razkroji se v njej in pretvori v novo bitje. In tam v vesoljstvu, kjer nič ne izgine in ostane vse večno, tam bosta živela dalje v neskončnost in nikoli izginila. Morda se dvigne iz nje roža, morda tiho drevo, ki bo cvetelo ob vsaki pomladi in šumelo dolge dobe v plašnost jesenskih večerov. In on postane morda hrast, morda lipa, ki bo preživela stoletja in gledala slavo in propast mnogih rodov. Najdejo se lahko njuni atomi le v delni množini v majhnih živalicah, ki se srečata na poljski bilki. Ne govorita, kakor nista zdaj v človeškem življenju mnogo govorila, ali poznata se iz stoletij, iz pradob in veselita se drug drugega. Večer je, vzpeta se v makov cvet in tam dočakata jutra v sreči in blaženstvu. Ali visoko v ozračju dva metulja — glej, tu so se našli po stoletjih in stoletjih njuni atomi!

On ostane sam in tudi ona. Ni jima usojeno samo človeško življenje, del vesoljstva sta in v njem ostaneta večna. Najdeta se še, ker ni mogoče, da bi se enkrat v tisočletjih ne srečala. Zdaj, kot človeka v življenju, se ne moreta združiti, ker sta vezana na socialne vezi družbe, na šege in zakone ljudi in časa. Premalo imata prilik za tisto srečo, katero si želita in sta si jo odločila in zato ostaneta ločena, počakata konca zaigrane igre, da jo pričneta po tem življenju v vesoljstvu znova.

Ker je mnogo mislil, ni imel časa za spanje niti ponoči. Spal je malo in postal prepadel in suh. Stara gospodinja, kjer je stanoval, je hotela dostikrat ž njim govoriti, ali to so bili najnevažnejši in najmanjši drobcji tega življenja, ki ga je obdajalo in katero je on še v njega velikosti in sili uma odložil in mislil preko njega v novo bodočnost onstran smrti. Če je slišal, da se pogovarja na hodniku, da pomiva v vedno odprti kuhinji, ali da šara s svojimi starimi koraki po veži, ni odšel iz sobe. Čakal je, da se je umeknila, in da je postalo zunaj vse tiho.

Nekje blizu tistih vil pa je ob večerih piskal neznan človek na piščal in to je rad poslušal in ljubil. Slonel je med zelenjem na oknu, tiščal pesti v črnozrastla lica in strmел po večernem nebu in krajini. Gore in nebo so žareli v zlatu večerne zarje, preko polj in njiv je ležala ogromna senca večera, nebo se je modrilo in pelo od obzorja do obzorja; sredi travnikov je tekla bela cesta in tam v dalji se je vil med grmovjem vlak s prvo rdečo lučko tistega večera kakor igrača za otroke. In v tej tihoti in prostranosti večera je pela piščal, vila glasove, jih višala in nižala in prinašala in zlivala v uho neko polno, okroglo žalost, ki je sedala in se vlegala po duši kakor težek in omamen vonj.

In vedno še ni hotelo biti nikogar od nobene strani. Vlak se je že davno izgubil, zarja je spolzela s solncem vred za gore, ki so postale mračne in nejasne, nebo je pomodrililo in pogledalo po večeru s prvimi zlatimi očmi, cesta je utonila v mraku in polja so se zlila v eno samo temnozeleno plan.

II.

Kadar je zašel najdalje proti mestu, je dosegel stransko in daleč iz mesta iztegnjeno drevoredovo progo, koder so se naseljevali komedijantje. Popoldne so tam vsekrižem kričale velike lajne s hreščečimi in sarkastičnimi basi, s cvrčečimi in žvižgajočimi visokimi piščalkami in z razpranimi in ostrimi glasovi trobent, ki so rezale ves šum in krik kakor noži. Dopoludne pa je vse to spalo in bilo popolnoma neobljudeno. Razen zarjavelega komedijanta, ki je lezel neumit in razdrapan po stopnicah v nizki leseni voz, in razen nekaterih starih in grdih žensk, ki so dremale pred štirioglatimi in ponekod podolgovatimi platnenimi kolibami v žarkih jutranjega solnca, ni videl človek nikogar.

Ob takih mirnih urah je prihajal on, ogledaval nadnaravno velika dekleta z dvemi in tremi glavami, ki so bila naslikana na ogromne platnene plahte zunaj kolib, in obiskal zlasti večkrat velik šotor, ki je nosil na pročelju rdeč in ogromen napis „Panoptikum“.

Ko je spustil za njim gospodar zaveso ob vhodu, je zavladovala okoli njega tajinstveno gibanje strojev, ki se je širilo od vseh strani in se združevalo v enakomerno in pridržano kovinsko šumenje. Polumrak je ležal po prostoru in v njem se je zamolklo svetlikala z zlatom obšita obleka umirajoče mučenice, ki je ležala pod steklom na žeblih, visoko dvigala prsi in od časa do časa odpirala svoje velike steklene oči. Tam dalje je ležal na postelji ruski veliki car Aleksander z veliko, grdo in zevajočo rano na prsih, ki so mu jo prizadeli sovražniki vlade. Tudi on je umiral, a težko in primerno junaku. Siva brada se mu je stresala na prsi, in prsi same so ječale in škripale v smrtnem boju. Desna roka se je hotela dvigniti s krčevito stisnjeno pestjo, a padala je nazaj in se trudila brez uspeha.

V tistem mraku, ki je bil hladen in vlažen in med čudnim kovinskim šumenjem strojev, ki so pregibali ta voščena in mrliška telesa, se je mudil dolge letne dopoludneve in gledal zlasti golo in belo žensko s polnimi boki in krasnimi prsi, z ogromnimi lasmi in čudolepimi, močnimi nogami. Ona je hotela uiti, glavo je vila

nepretrogoma v stran, a močna črna gorila, pokrita z žametno in dolgo dlako in hlastno vrteča oči, jo je potiskala trdno v svoje naročje in jo privijala s svojo ploščato in črno roko nase kakor z železnim in neizprosno okovom. Če bi ta bela ženska stopila med ljudi, hodila med njimi in obračala vanje svoj čarobni obraz, bi bilo število njenih častilcev neizmerno. Blesk njenega tilnika, zamamna in mehka belina njenega polnega in čvrstega telesa, čudni in pomembni ogenj zamolklih in velikih oči in rahlo skoro čutno šumenje razpuščenih črnih las, ki so se oprezno valili po hrbtu zdaj proti desni in zdaj proti levi strani, vse to je v polumraku in med množico čarobno strmečih in s pretečimi in mestoma groznimi kretnjami dihajočih in zibajočih voščenenih žen in junakov, grabilo prsi s strahom in plaho privlačnostjo.

Samotar iz vile je hotel oditi, a ni mogel od ženske, ki je strahoma vrtela glavo in se izkušala izviti iz groznega objema zaljubljene gorile. Jaka strast je ležala v vsem in on si je želel, da bi imel nož ali močno ostro sulico, ki bi jo zasadi z vso silo žametni kožuh divjega pohotneža. Razburil se je, zardel v glavo, napel oči in jih nevede zalil z ostudno živalsko jezo.

Če je prišel drug samotni obiskovalec ali gospodar sam, se je nenadoma iztrezil, kakor bi se prebudil iz nenavadnega otrpnjenja. Ves zardel, ves nemiren in drhteč je zavil kakor iznenaden in osramočen med druge figure, gledal brez cilja vanje, mislil nazaj in napenjal ušesa, kakor da bi moral čuti nekaj o sebi, nekaj o tem, da ga je nekdo zalotil v takih mislih, v nedopustnih osnutkih in dejanjih.

Doma je premišljal o tem, da je največja moč ženske njena lepa zunanost. Človeka po njegovih mislih ne priklepa na žensko toliko strast in slast, kolikor lepota belega, motno bleščečega telesa. Samo v zunanosti je moč privlačevanja, v notranosti je ni, uživanje samo je nima. Zavaljo tega ni napačno, da je ostal on sam in ne-ozenjen. Nje, ki si jo je nekoč zaželel, noče, njene notranosti, njene duše ne potrebuje, pač pa mu je do njene oblike, do njene vilinske nežne in lirske zunanosti. On hoče videti zamolkli blesk labodjega vrata, fini voščeni tilnik bi rad gledal, iz katerega se kopicijo v svilnatih nitih mehki žametni lasje v težke in motne kite. Njeno belo roko hoče, njen polni in krasni komolec, ki je tak, kakor bi bil izklesan iz starega vlažnega marmorja.

Neko dopoldne je vzel seboj njeno fotografijo, poiskal gospodarja „Panoptika“, mu jo pokazal in ga vprašal, če bi mogel naročiti po sliki žensko v naravni velikosti, narejeno strogo življensko.

Črn, nizek človek sovražnega pogleda, je imenoval neko tovarno nekje na Francoskem in prikimal.

„V kolikem času?“ je vprašal on.

„Mesec dni, lahko tudi prej!“ je odgovoril gospodar, gledal veseleje vanj in se pričel nenadoma smejati. Zdelo se je, da mu ni udaril smeh iz ust, ampak skozi črne oči in izpod mršavih in dolgih trepalnic.

Samotar je naglo odšel, se zaprl doma za par dni v svojo izbo, tam meril, računal in pisal in nesel tretji dan v mraku na pošto. Čez kakih pet tednov je prejel velik podolgovat zaboj, ki ga je odpiral silno varno in previdno ponoči v svoji sobi.

Na beli blazini je ležalo v njem pod drobnimi oblanci, pod mehкими popirji, pod bombažem in pisanimi novimi krpami snežnobelo voščeno žensko telo. Bilo je, ko da bi zašel v senčnati tolmun, razgrnil in razpljusnil temno vodo in razkril čarobno in mlado vodno vilo, ki je zaspala na beli skali samotnega dna. Mesec jo obseva, vse molči in miruje in tisti, ki je prišel do nje, sam pridržuje sapo, da bi je ne zbudil in da bi v miru užival čare njene lepote.

V svetlobi luči, ki je gorela na mizi, se je prelival po belih nogah, po snežnih rokah in po lilijastih prsih rahel in moten blesk. Obličje je bilo mirno in polno blage milobe, oči z dolgimi modrimi trepalnicami zaprte, preko lic je polzela lahka in zdrava rdečica, ki se je izgubljala za ušesi in na sencih, kjer so prehajale goste in temne svilnate niti v čarobno goščo temnih in težkih las.

Med grudmi je ležalo rožnato pismo, zelo dehteče in naslovljeno z žensko pisavo nanj. „Gospodu Melhijorju Klišu“.

Samotar je vzel list v roke, ga odprl in čital. Tudi znotraj je bila pisava enaka in ženska. Bralo se je: „Moj dragi in ljubljeni! Po Tvojem naročilu sem se pripeljala na Tvoj dom in Te prosim, da ravnaš lepo z menoj in me varuješ. Prosim te, vzemi drobni ključek, ki je v tem pismu, in obrni ga večkrat v levi bradavici mojih prsi. Zelo rada bi Te namreč videla — Tvoja — Helena.“

Vzel je iz kuverte ključek, ravnal po ukazu in takoj so se dvignile goste in dolge in kovinasto se izpreminjajoče trepalnice in izza njih so se uprle vanj velike, temne in iskrene oči, ki so oživile s prvim pogledom ves tihi obraz, kakor bi ga oblilo solnce. Vse se je razžarelo, vse razcvetelo. Tudi roka, nežna ženska desnica se je dvignila in iztegnila plaho proti njemu, prsi so se zganile in pričele enakomerno rasti in padati.

Prijel jo je z roko pod glavo, dvignil jo je iz zaboja in jo postavil na tla ob omari. Desnica se je dvignila, prsi so dihale in oči so se obračale vanj in plavale velike in otožne po sobi.

Prečul je pri njej vso noč, in ko se je danilo, je izpraznil prostorno in visoko omaro za obleko, postavil žensko vanjo in jo zaklenil. Tudi njeno pismo, ki je razširjalo po sobi močen, skoro dušič parfum, je s ključkom vred zaklenil v kitajsko kaseto in legel v posteljo.

Skozi okna je silila dnevna svetloba in izpodrivala temo. Zunaj so že peli ptiči in iz gozda je žvižgal na vse grlo veliki in lepi kobilar.

Tudi gospodinja je vstala, šarala s svojimi copatastimi nogami po kuhinji in odpirala in zapirala vrata. Ko je bil že jak dan in je svetilo solnce, je prišla v sobo in se čudila.

„A kaj ste dobili to, za božje ime, v tem zaboju?“

„Obleko!“ je rekel on.

„A zakaj je vse tako belo pregrnjeno po dnu?“ se je čudila naprej.

„Zaradi obleke!“ je odgovoril on in se obrnil oslabovoljen v steno.

III.

Ob poletnih jutrih, ko se je Kliš prebudil in je sijalo solnce v sobo že močno in vroče, se je zdelo, da je vse o voščeni ženski laž ali ravnokar končane sanje. Stene so bile svetle, prostrane in jasne, nič bajnega in sanjskega ni bilo na njih, gledale so na stanovalca s prostranimi in odkritosrčnimi obrazi resnice. Tudi tla, ki so se bleščala v solncu in strop, ki je visel nad njimi širok in čist, nista prikrivala ničesar.

Popoludne pa, ko so padle sence, ko so se stene pomračile in zagrnile v skrivnostne pajčolane temotnih plaščev, ko je legla po kotih tema in lezla iz njih pod mizo in stole, sta se razlila po prostoru nemir in nenavadnost. Kliš je gledal okoli sebe v negotovi in plahi slutnji, in dasi je vedel, da ni nikogar razen njega v sobi, je vendar pokleknil na tla, se oprl na roke, sklonil glavo k tlom in gledal pod posteljo, pod divan in omare. Šum listja, ki se je zibalo na vrtu v večerni sapi, je čudno polnil sobo in navdajal človeka s čustvom, kakor bi se zgibali tudi stoli, tudi slike po stenah in na slikah ljudje, živali, vozovi in tiste temne plave gore, ki so štrlele povsod iz ozadja. Zaprl je okno, zaklenil vrata in stopil k omari. Odprl jo je in pri gledanju mlade ženske, katere velike

in širokostrmeče oči so nepretrgoma enakomerno romale po sobi, se je pomiril in zadovoljil.

Bila je posebne vrste sreča, ki ga je prevevala. Zavedal se je, da ima nekaj, kar si je pridobil sam brez tuje volje, in česar si mnogi nesrečneži ne znajo omisliti. On ni imel ženske, ki jo je hotel, v celoti, pač pa je imel njeno zunanost, tisti njen čar, ki ga je zamamil in osvojil kmalu po prvih pogledih in pozneje neštetokrat. Njegovo nagnjenje torej ni ostalo drevo brez zelenja, ampak se je tudi razcvetelo in — kar je najlepše — ostane vedno v cvetju, vedno spomladansko.

V taki svoji zadovoljnosti pa je videl nekoč zunaj mlad par, ki je sedel na gozdni klopi in se ljubil. Hodil je po mahu, vlegel se je na tla za nizko leščevje in gledal skozi vejevje in mimo listja. Slišal je, da govori on, kako se mu mudi v mesto, tudi ona je tožila, da mora takoj stran, ali ostala sta na klopi še dolgo in dolgo. Upiral je oči ostreje in naenkrat spoznal, da vidi oskrbnikovo hčer Heleno.

Postala je bila močnejša in širša in po konturah, ki jih je puščala in orisavala očem obleka, je bilo gotovo, da je njeno telo zdaj enako onemu, ki stoji v omari in mami s svojim mehkim in motnim bleskom in s svojo snežno in hladno belino.

In tam preko gozda, preko ljubezni s tistim moškim, ki je sedel tik nje, je šla njena pot. Zavrgla je knjige, otrešla se je sanj in misli, ki so polnile njene oči z mokrim čarom hrepenenja in zadivljenosti. Padla je v življenje, v tisto, ki drvi preko cest in ulic, četudi z lažjo, krivico in zlobo. In nanj, ki je čakal v sanjah in mislil v veseljstvo, je pozabila.

Zmotilo ga je to in doma po njegovi sobi je legla puščoba, mraz in neprijeten dušljiv vzduh se je razširil po njej. Težko je bilo v njem dihati, težko živeti med tistimi visokimi, večinoma golimi in hladnimi stenami, ki so strmele na stanovalca mrzlo, brez misli in čustva. Oči ženske, ki so blodile po prostoru, so pokazale v sebi laž. Nekaj temnega, a obenem ostrega je tičalo v njih, kakor bi se skrivala v njih množica osti. In vse telo je dihlo iz sebe mraz, ki se je širil naglo naokoli in opajal ves prostor.

Zunaj — v gozdu — ni bilo težko najti usodnega para. Spočetka sta prihajala vsak drugi, vsak tretji dan, pozneje vsak dan. In sedela sta na klopi, tožila, kako se jima mudi v mesto in ostajala še ure in ure.

Kliš je vse to težko prenašal. Iz stanovanja je letal v gozd, iz gozda v stanovanje. Po dolgem času se je odločil in ostal doma.

Postal je bledejši in plašnejši, v sobo se je zaklepal tudi podnevi. Brada mu je bila prerastla vse lice, od ušesa do ušesa se je vila v košatem in črnem krogu. Tudi lasje so narasli in legali zadaj na tilnik mehki in iztegnjeni. Kar je gledalo kože iz obraza, je bila bleda, rumena in nezdrava. Oči so postale vlažne in nesigurne, dlani s prsti dolge, pretisnjene in mrzlovlažne.

Ponoči je vstajal in govoril sam s seboj: „Kako si to storila, kako si mogla?“ In odgovarjalo mu je pridržano škrtanje gole bele roke, ki se je dvigala in spuščala, in enakomerno kovinsko hropenje rastočih in padajočih prsi.

Naenkrat je začutil, da je sam. Stopil je pred žensko in ji pridušeno in preteče mrmral: „Jaz te nimam več, jaz sem sam! Da! Jaz sem sam!“

In ta samota ga je obhajala kakor bolezen, kakor ledene verige, ki bi ga vlekla na bolniško posteljo, v pešanje, v nemoč. Nenadoma je postal slab in drhteč in ni vedel ne izhoda, ne dohoda kakor izgubljenec v gozdu.

Zvečer, ko so se prižgale zvezde, ko so legle sence po travnikih in vrtovih, je sedel ob oknu in strmel v mrakove. Jesen je že bila, listje je nepretrgoma padalo z vej in frfotalo na tla, hladna sapa se je zaganjala vanje in ga nosila po cesti dalje in dalje. Piščal je še vedno pela. Njen polni, zvočni glas je zvenel po krajini, se dvigal in padal in vlival v dušo v gostem curku tiho in globoko žalost brez hrepenenja.

Kliš je prilagal naglo v mislih melodiji besede in tako je poslušal v jasnih in turobnih stavkih pesem o svoji bedi.

„Več ti na zemlji mesta ni-i,
nihče tvojev več ne živi-i.“

Tam zadaj je bežal vlak, ki ni ropotal po tirih in pihal v večerni zrak, pač pa kričal in vzdihoval o njegovi bedi.

„Tuga te stresa, tuga te stresa . . . a-a-h-h!“ —

In vse vmes se vije glas piščali, dviga se, pada, nataka v dušo svojo turobno žalost.

„Po smrti v veseljstvu boš ti prah,
boš kamen na cesti, boš prst in prah . . .“

Kliš ume vse besede, ker jih iščejo sprti njegove misli in jih vlagajo v usta glašovom, ki tavajo sredi jesenske noči. Tišči ga v prsih, ne upa se ozreti po črni in hladni sobi. Brez joka in ihtenja mu prično polzeti solze iz oči, drče v brado, rijejo po

njej in kapljejo po kolenih in koščenih rokah. Zdaj naenkrat mu zaplove po možganih misel kakor v vetru ponosna zastava. Vstane, teče po sobi in se drži za glavo. Vstopi se pred žensko in ji zapreti z obema rokama.

„Kaznujem te!“

Na glas zakriči in zunaj iz praznega hodnika odmeva zamolklo njegov glas: „Kaznujem te!“

Zdaj ga je minil strah in še enkrat se je oglasil s polnim glasom:

„Maščujem se!“

Čakal je zopet na odmev, ki je pritaval iz hodnika: „Maščujem se!“ In za odmevom so se odprla in zaprla zunaj vrata in nekdo se je prijel njegove kljuke.

„Kaj pa je, gospod, kaj pa vam je?“

Starka je bila, gospodinja. Odgovoril ji ni, odšla je sama. Sezul je čevlje in zdaj leta dalje po sobi in šepetaje in mrmra sam sebi neumljive besede. Nenadoma skoči na stol in maha z rokami, kakor bi govoril. Obstane tako, pade pred žensko, objame njena bela in hladna kolena in jih poljubi.

„Ti si moja kraljica, nihče drugi!“ pravi, še enkrat jo poljubi, sede pred njo na tla; z eno roko se opira, z drugo preti in se vse vmes pridušeno smeje: „Ali, ljubica, jaz se izkažem, ali, kraljica, jaz se maščujem!“

Zunaj še vedno poje piščal, sapa je jačja in po cesti šumi velo listje. Iz noči tepe po ušesih lajanje psov, ki se nemara pode nekje sredi polj in se med seboj koljejo, ali so zagledali morda luno, ki je nenadno vzšla izza gor. Majhna je, bleda, gleda drobno, kakor bi se ji bleščalo. Preko potov in hiš je vrgla sence, ki so nejasne, zabrisane in zato tembolj plašne.

Kliš zapre okno, prižge luč, jo postavi na tla, poklekne še sam, se opre na roke in gleda pod posteljo, pod omare, pod divan in po kotih. Počasi se sleče, ves trepetaje od mraza, leže in se zakrije preko glave. Kup njegovih dolgih črnih las leži po belem vzglavju kakor črna krpa. Luč gori dalje na tleh.

IV.

Neko noč je padel sneg. V jutru, ki je prišlo za njo, se je raztakalo toliko jasnine, da je jemalo vid, kakor bi se bleščalo od solnca. In vse je bilo zavito v belo tišino, ki je ni mogel zmotiti ne voz, ne konj, ne glas človeka, ki se je oglasil na cesti. Z golih

vej so se prožile rahle krpe snega in padale na tla tiho in brez glasu, kakor perje belih ptičev. Čopasti škrjančki so prileteli s polj, tekali ob hišah in po potih in z drobnimi in preplašenimi očmi izpraševali: Kaj bo zdaj? Kako bomo živeli, bratci?

Kliša je zaprla zima tesneje v sobo. V obrazu ženske je našel nekaj, kar mu je povzročalo v duhu mnogo trpljenja in iznenadenja. Po licih, okoli ust in po vsem belem, potno se svetlikajočem telesu je opazil hladno nezaupnost, ki se je umikala tudi očem v širokih, motnosvetlih ploskvah. Ko je hotel najti lepoto na enem mestu, je že zdrknil zamamni blesk za ploskev dalje in se umaknil ravno tako naglo od tam, ko so ga hoteli dohiteti begajoči in nestrpni pogledi. In okoli ust je ležala nepremična in sigurna poteza, ki je skrivala neodkritost, goljufigo žensko lokavost, ki se nepretrgoma umika resnici. V njenih očeh je gorel ogenj, ki mu ni mogoče najti pomena. Nestalen je, giblje se v zenicah, plava in plapola s pogledi po sobi, ni ga mogoče prijeti, obvladati in spoznati.

Da bi ubil dolge in bele zimske dni, si je kupil časopisov, slonel nad njimi in bral v njih čudne zgodbe iz daljnih krajev in o daljnih in nepoznanih ljudeh. Nekega dne pa se je odprlo pred njim mesto, kamor se je zastrmel in zamislil. Ko je dvignil glavo, je bil v obraz zabuhel in rdeč, čelo mu je gorelo, senca in ušesa in žile po vratu. Vstal je, hodil z velikim časopisom v roki kakor s črnoopisano zastavo, mahal ž njim in ponavljal preplašeno šepetaje:

„Helena in neki človek, neki privatni uradnik... poročena... mož in žena, Helena in...“

Ta zgodba je bila kratka, a mnogo strašnejša kakor one, ki so pripovedovale na dolgo in široko o neznanih ljudeh in daljnih krajih. Treba je bilo tu umeti, da tisti človek, tisti privatni uradnik, Heleno zdaj lahko sleče, lahko gleda njene snežne ude, njeno belo polt, ki je taka, kakor bi bila izklesana iz starega potnega marmorja. Njene prsi so njegove, njene rdeče ustne in tiste velike oči, ki plavajo po sobi in nosijo seboj hladni in skrivnostni plamen.

Ženska, ki mu je polnila življenje, je storila nekaj nepoštenega, ker se je izneverila in se vdala drugemu. V vseh teh časih, kar jo je poznal, je ležala med njim in med njo visoka skladanica goljufige, zavita v meglo in nevidna. Zdaj se je naenkrat izkadila megla in med njima leži v kopo nagromadena istina: goljufiga.

Zasopel se je, kakor bi plezal na strmo goro in bi ne hodil po ravni in gladki sobi z ogromnim listom časopisa v roki. Odprl je na stežaj omaro, se zagledal v žensko, ki je vila svoje poglede

po sobi, dvigala desnico in visoko dihala s svojimi čistimi in nežnimi prsmi. Gledal jo je in zdaj se mu je naenkrat razjasnilo to, kar je prej slutil na njej, kar je prej skušal brati iz motne bleščobe njenega telesa in iz poteze krog ust, ki je strmela do zdaj vedno enako skrivnostna vanj. Iz njenih oči je planila laž! Iz srede zenic, ki se vrte mimo njega po sobi, je bušila, kakor buši iz strehe plamen. On zdaj vse vidi, vse ve, skrivnost je razpadla in pred njim gori in plamtí jasna resnica: laž!

Umiril se je, potuhnil in umolknil. Ko se je storil večer, ko je zaspala gospodinja in je postalo vse tiho, je lezel oprezno v kuhinjo, potegnil iz mize predal in izbral v njem dolg in oster krušni nož. S palcem je otipal in preskusil njegovo ostrino in se vrnil ž njim v sobo. Dasi je bila tema in zunaj na daleč ni bilo ne človeka ne živali, je vseeno zagrnil okno in zaklenil vrata. Nato je stopil pred žensko, zavihtel nož in potegnil z njegovo ostrino preko čela, preko desnega očesa in preko ustnic. Velika rjava špranja je zinila vanj, oko se je razgalilo, a plavalo še vseeno po sobi, veliko in nečloveško. Ko je dvignil nož drugič, ga je zasadil v desno stran prsi in takrat je hipoma vse obstalo. Roka je padla ob životu, prsi so se vdrle, oči so se zvrnile in se zastrmele nekam v strop.

Kliš je zaklenil omaro in stanovanje in odšel v noč. Zunaj je taval po snegu in iskal stez in šele zjutraj, ko se je zdanilo in so pogledale iz megle konture mesta, je našel pravo pot. Plah in tresoč se od mraza je hitel proti mestnim hišam. Stopil je v visoko starinsko hišo in se splazil v sobo. Stal je ob vratih in čakal, da ga je poklical uradnik in ga povprašal po želji. Pred njim so stali raztrgani ljudje, ki so na vsa vprašanja zmigavali z glavo. Ko je prišla vrsta nanj, se je stresnil, kakor bi se moral sesesti.

„Kdo ste vi tam pri vratih?“ je vprašal uniformiran uradnik.

„Melhijor Kliš!“ je drhtavo odgovoril samotar in se pomaknil bliže, da bi dodal nekaj tiho in na skrivaj.

„Kaj je z vami?“ je vprašal dalje uradnik in Kliš je šepetal: „Svojo ženo sem — umoril! Z nožem sem jo, ker me je varala, ker je lagala z očmi, z vsem . . .“

Uradnik je začudeno pogledal, a Kliš je šepetal prepadel dalje: „Da! Vse goljufija, njene oči, njena lica, njeno telo . . . vse goljufija! Prosim, izvolite, gospod, pomislite . . . vse goljufija!“

Odpeljali so ga v notranje prostore, kamor je odšel ponižno in brez opazke.

L. Pintar:

O krajnih imenih.

II.

Oglejmo si še eno tako sestavo z -berg, dosti zanimivo zlasti zato, ker nam je tuje krajno ime porodilo po naših leksikografih in domoljubnih pisateljih čisto novo besedo, ki straši zdaj od Pohlina in Vodnika sem po naših slovarjih. Ta čudna beseda je limbar = lilija. Kolikor je meni znano, mislim, da pozna naše ljudstvo besedo „limbar“ samo za dišavno koreninico „ingver“ (češko „zazvor“), v pomenu „lilija“ je pa menda ta izraz, kakor že Pletteršnik (I, 519) pravilno domneva, izkombiniran iz krajnega imena „Limbarska gora“, kar je postalo iz nemškega Lilienberg; da je to domnevanje dokaj verjetno, sklepam iz sicer neznatne, a vendar sumne okolnosti, da ima p. Marko v svojem malem besedišču poleg „limbar — Lilge — lilium“ navedeno takoj tudi „Limbarska gora — Lilienberg — Mons liliorum“. Ta okolnost me potrjuje v domnevanju, da je ravno Pohlina tisti čudak, ki je iz pridevnika „limbarski“ deduciral samostalnik „limbar“ (die Lilie), češ da je krajno ime Limbarska gora (Lilienberg) nastalo iz (seveda samo namišljenega!) izraza „limbar“ ravno tako, kakor n. pr. Gabrska gora iz gaber (die Weißbuche) ali Breška gora iz breza (oziroma brezje, das Birkach) ali Bukovska ravan iz bukev (oziroma bukovje, Buchenwald) ali Jelovska gora iz Jelovo (oziroma jelovje, das Tannach). Primeri bolj navadne tvorbe: Brezova reber, Bukov vrh, Drenov grič, Jesenova ravan i. t. d. Toda tako izvajanje iz domnevanega samostalnika „limbar“ je vendarle, kakor je jasno videti, — napačno, dasiravno bi se utegnil kdo sklicevati na vspeoredne oblike Gabrska gora (pri Moravčah in v občini Dvor [Johannisthal]) in pa Gabrska gora (v občini Javorje v Poljanski dolini), češ da se v prvem slučaju izvaja pridevnik direktno iz drevesnega imena „gaber“, kakor Vrbski iz Vrba, v drugem slučaju pa iz gabrk t. j. gabrik (der Weißbuchenwald). Potemtakem bi sklepali, da je tudi Limbarski mogoče dobiti le naravnost iz „limbar“, iz *Limberk pa da je mogoče dobiti edino le „Limberški“. Nečem trditi, da se je Pohlina tako tenkega razločevanja zavedal in da je iz tega razloga perhorenciral izvajanje iz *Limberk, marveč mislim, da si sploh ni znal tolmačiti zveze med Lilienberg in pa med kranjsko per haplologiam skraćeno obliko *Limberk in da si je le po analogijah Bukovska gora (Bukovščica)

Buchenberg ali pa Brezova gora (Brezovec) Birkenberg i. t. d. ustvaril nekako paralelo, češ: gora je berg in determinacija se izvrši v nemščini po sestavi, v slovenščini pa s pridevnikom napravljenim s sufiksom -ski, torej odgovarja Lilien-berg na eni pa Limbarska (lilijeva? lilijiska? lilijna?) gora na drugi strani — in iz tega sledi: limbar = lilija. Ta kombinacija je pa napačna. Tudi tukaj moramo začeti razlago z nemškim imenom, ker to je prvotno nadeto gori in po gori tudi gradu od nemških ustanoviteljev grada, od graščakov, in po nemškem imenu se je razvilo slovensko Limberska gora t. j. gora, na kateri je sezidan grad Limberk ali Lilienberg — enako, kakor je vzvišen breg, na katerem stoji grad in trg Žužemperk menda Žužemperški breg, enako, kakor pravimo n. pr. Čušperška pa Krumperška graščina i. t. d. Poleg Lilienberg nahajamo v listinah pogosto tudi obliko Liebenberg, ki se po haplogiji kaj lahko skrči v Limberg, kakor n. pr. Babenberg v Bamberg ali Rabenvieh v Ramvich ali Frauenheim v (Fraham) Fram i. t. d. Iz nemškega po haplogiji stisnjenege imena Fram pa imamo slovenski s sufiksom -ski napravljen pridevnik v imenih Framski breg in Framsko pohorje, enako kakor imamo v našem primeru iz Limberk izveden pridevnik na -ski v imenu Limberska gora. Če bi komu pa le preveč hodila navskriž oblika Limberski namesto Limberški, potolažimo ga lahko s tem, da imamo v Truberjevih spisih poleg pravilnega „nebeski“ (iz небесскѣ) tudi nekoliko neorganično obliko „človeski (iz чловѣчскѣ), da pa dandanašnji govorimo in pišemo „š“ v obeh slučajih, torej i nebeški i človeski. Potemtakem bi torej oblika „Limberski“ (iz лимберчскѣ) pričala le za visoko starost imena, dasi je to ime osnovano na nemškem imenu Limberg, kar že Valvasor (XI, 341) pravilno povdarja: „den teutschen Namen hat es vorzeiten von der Lilienblumen erhalten, als von welcher verschiedene Arten auf dem Berge, worauf gemeldetes Schloß erbaut ist, hin und wieder wachsen. Der krainerische Nam erkennt den teutschen für seine Wurzel, als von welchem es durch Verstümmelung aus Liljenberg sich in Lemberg verartet hat“. Zadnja trditev Valvasorjeva je popolnoma pravilna, o resničnosti prve trditve pa že lahko nekoliko podvomimo. Lilienberg po mojih mislih nima imena od lilije, če tudi morda(?) različne njene vrste na Limberski gori t a m p a t a m raztresene rasto, kajti tudi tedaj, če bi bila gora celo gromadno ali kupoma z lilijami obrastena, kakor je na primer junija Golica posuta z narcisami ali ključavnicami, da je videti bela, kakor da bi bile njene senožeti s snegom pokrite, — tudi tedaj dvomim, da bi dobila po lilijah ime.

Res je, da daje rastlinstvo krajem, kjer se je razvilo, po navadi tudi ime, a to rastlinstvo mora za dotični kraj biti značilnega pomena, ne samo postranska slučajnost, imeti mora precej stalnosti in očitnosti. Tega vsega pa pri nežnih in mehkih rastlinah in cvetlicah, ki imajo le kratko obletno dobo cvetenja in življenja, ne moremo prav zapaziti; le drevju in grmovju daje lesena sestavina potrebno stalnost, velikost in vstromljenost pa mu daje potrebno očitnost, da zamore dajati kraju značaj in z značajem ime. Ne zdi se mi dosti verjetno, da bi dajale lilije, šmarnice in vijolice krajem imena, preznatne se mi vidijo, da bi kraj karakterizirale, kakor ga karakterizira n. pr. drevje, grmovje in goščavje s svojo očitnostjo in s svojo množino. — Tudi drugi mislim, da so že o tem dvomili, in ta dvom jih je napotil na novo kombinacijo. Na Nižjeavstrijskem se nahaja kraj [St] Gilgenberg bei Waldkirchen (ad montem Egydii). Na Limberski gori pa je cerkev in božja pot Sv. Valentina, ki ima v glavnem altarju sicer tega svojega patrona, v stranskem altarju pa baje Sv. Tilha ali Tilna (Sct. Ilg) in ker se nahaja poleg oblik Lilienberg ali Lilgenberg tudi oblika Gilgenberg (Valvasor XI, 341 in Zedler, Universal Lex. XVII, 1207.), kar se dá čitati tudi Jilgenberg, spravili so potem po analogiji zgoraj omenjenega Gilgenberg (mons Egydii) tudi ime Lilienberg v zvezo s svetnikom Ilgom, češ da ima gora svoje ime po tem svetcu iz stranskega altarja. Toda tudi ta kombinacija ne more obveljati, kajti če bi bila ta razlaga pravilna, mislim, da bi imeli za nemški Lilienberg (Gilgenberg) v slovenščini Šentiljsko goro prav po analogiji, kakor n. pr. Michaelerberg, Šmihelska gora; Ulrichsberg, Šenturška gora; Johannserberg, Sv. Janiška gora; Jakobsthal, Šentjakovski dol i. t. d. — O ne, pobožni Slovenec ne ukine tako izlahka svojega šenta, kakor sosedje, ki so za take stvari bolj vnemarni. Važnejši moment za neveljavnost take kombinacije je pa ta. Ime Lilienberg z vsemi svojimi varijantami nam je znano že iz listin dvanajstega stoletja: tedaj nas srečuje v listinah najprej Witigo de Lilienberch (Witego de Lileginberch) in za njim v trinajstem stoletju dva brata Gebhard in Henrik (Geuehardus de Liebenberch et Henricus frater eius — oziroma: Gebhardus de Liligenberch, Henricus de Lilienberg) in dalje še Nycolaus de Lilgenberch in Eglolphus de Lylenberg. Toda o podružnici Sv. Valentina „na Lemberske gore“ trdi Valvasor (VIII, 773), da je bila sezidana „ungefähr vor 22 Jahren“, to bi bilo okoli leta 1667. — Zdaj pa premislimo ta hysteron — proteron!

Če se torej ime Lilienberg ne izvaja niti od lilije niti od Sv. Tilna, odkod naj se pa vendar? Jaz mislim, da je na vse zadnje, če smo tudi lilijo, ki tu pa tam morda ktera raste na gori, odklonili in zavrgli, ime Lilienberg vendar le rastlinskega pokolenja, kakor n. pr. Birkenberg (Brezovska gora), Buchberg (Bukova gora), Hollerberg ali Hollerbüchel (Bezovik), Feichtbüchel (Smrečnik), Haselberg (Lešanje — Leskovce), Ilova ali Jelova gora (Jelovica) Tannenbergr — in Hopfenberg (Hmeljnik). — Včasih je iz drevesnega imena napravljeno krajno ime gladko enojezično n. pr. Aichleitenberg (hrastova reber), Kriechenberg ali Kriechleiten (od „die Kriecher“ = die Schlehe, trnjolica — ali pa — die Vogelkirsche, jerebika), Dornachberg (Trnje pri Poljanah, Pöllandl) ali slovensko Hrastnik, Topolovec, Brekoviče, včasih je pa slovensko ponemčeno s tem, da mu je dodan „berg“ n. pr. Glogovica z glogovim grmovjem (Weißdorngebüsch) porasten kraj in iz tega Glogowitzberg — ali Jasnik in nem. Jassingalm — ali Destrnik (Trstenik?) in nem. Desternigberg ali Olsnica (Erlenwald) in nem. Olsnitzberg i. t. d. — Včasih pa ne moremo najti nobene zveze med slovenskim in nemškim imenom, vidimo pa pač izvor iz drevesnih imen in pa v nemščini oblikovanje krajnega imena z „berg“ n. pr. Dob (Watzenberg pri Št. Rupertu), Svibno (Scharfenberg) in Srobotnik (Guttenberg pri Črmošnicah) i. t. d. Toda vrnimo se k podstavi pridevnika „limberski ali lemberski“ t. j. Limberk ali Lemberg. Zedler v svojem Universal-Lexikonu (XVII, 53) navaja več Lembergov z različnim postankom in pod različnimi kazali n. pr. Lemberg na Pomoranskem (siehe Lauenburg), Lemberg na Koroškem (s. Liebenberg), Lemberg v Šleziji (s. Löwenberg) in Lemberg (Lvov, Leopoldis), ki ima baje svoje ime Львгородъ (Löwenburg), po knezu Levu Daniloviču, kajti maloruski kralj Daniel je bil v XIII. ali XIV. stoletju dal sezidati ta grad za svojega sina Leva, kneza Gališkega. Naš Lemberg na Kranjskem pa ima kazalo: siehe Lilienberg.

Kaj le tiči za tem Lilien, in kaj je njega etymon? Die Liel, stvn. liola, srvn. liele pomeni po Schmellerju (I, 1469) vitičasto rastlinje, ki se ob opori samostalnega drevja in grmovja oprijemlje in spenja kvišku, kakor n. pr. hmelj, slak, popan, poponec, bršljan, zlasti če je to opletajoče se rastlinje lesnate sestavine n. pr. trs ali trta, loza, vinika, rozga, pred vsem pa vezelje ali srobot (die Waldrebe, Clematis vitalba). Potemtakem je Lilienberg gora porastena z bršljinjem, viničjem in srobotjem — torej slovensko pravzaprav Srobotje, Srobotnik, Srobotnica. Krajev tega imena ni ravno tako

majhno število. Naj omenim samo nekatere n. pr. Lilienberg, nekdanj grad pri Velenju v Šaleški dolini (leta 1190 Lileginberch, l. 1266 Lilgenberch); Lileinperg zapadno od Sv. Petra pod Svetimi gorami; Lemberg pri Novi cerkvi, a drugi pri Šmarju pri Sladki gori; Limberg (Limberk) v občini Grebinj v Velikovškem okraju; — pa slovenska imena te kategorije: Srobotnik (občina Osilnica in obč. Vélíke lašče); Srobotje pri vasi Žibrše (obč. Rovte v Logaškem okraju); Srobotnica pri Dolenjem zabukovju (obč. Trebelno v Mokronoškem okraju) in druga pri Visejcu v Žužemperški občini. Zapadno od Kríma proti Borovnici imamo Vélíki in Mali srobotnik, sosed jima je Lindah vrh. Soroden po pomenu je srbski Pavitnjak (Waldrebengebüsch, vitalbetum) in Lom (rus. ломонось?), lomača = loza (Rječnik VI, 143) (primeri „lomna Skrobutača“, „lomna Šumadija“ in „lomna Crna gora“, kjer je še vprašanje, ali njihov atribut res pomeni „brdovit, kamenit“ ali pa „z lomljem t. j. s srobotjem porasten“, kar tudi ni izključeno. Glej Pleteršnikov slovar (I, 529): lom = goščava in: lomljak (Buschwald). V Javorski občini na Poljanskem imamo vas Zakobiljek in Lom, ravno tam pa tudi Lovsko brdo, o katerem bi utegnil človek sumnjati, da je morda iz Lomsko brdo. — Iz besede „Liel“ (srobot) imamo v nemščini tudi zborna ime (collectivum) das *Lilach* (srobotje) napravljeno prav analogno kakor das Birkach (brezje), das Eichach (hrastje), das Erlach (tudi Gerlach iz Ge-erlach, jelšje), das Tannach (jelovje) i. t. d. Primerimo še sestavljenko „die Lilischweide“, clematis vitalba, Waldrebe (Grimm, VI. 1026.). —

Končno naj predstavim še tisto krajno ime, ki je vspešno ohranjeno i v nemščini i v slovenščini, ki nam torej utegne nekako dokazati, da je iz Lilienberg skrčeni Limberg prav isto kot slovenski Srobotnik ali Srobotje. To ime je Srobotje = Lillachberg. To vzporednico srečamo dvakrat v Gemeindelexikonu Štajerskem, eno Srobotje (nem. Lillachberg) imamo v občini Polička ves, drugo pa v občini Selnica na Muri, oboje v Mariborskem okraju.

Kakor smo Slovenci od nemških graščakov sprejeli ime Lilienberg, enako se pa tudi nahaja v listinah naše Srobotno. Ono pri Doberni l. 1460 v obliki Syrboten, ono pri Sevnici pa l. 1309 Syrobotten in l. 1448 Zerobaten. (Zahn, Ortsnamenbuch, 469.)

(Dalje prihodnjič.)

Dr. Vinko Zupan:

Avgust Strindberg.

„Ich bin nur durch die Welt gerannt,
Ein jed' Gelüst ergriff ich bei den Haaren,
Was nicht genügte, ließ ich fahren.
Ich habe nur begehrt und nur vollbracht
Und abermals gewünscht und so mit Macht
Mein Leben durchgestürmt . . .“

Čitirane Faustove besede bi lahko govoril umrli švedski pesnik o sebi in svojem življenju, — tako je pisal pesnikov prijatelj Karl Strecker ob njegovi šestdesetletnici. V resnici je bilo vse Strindbergovo burno življenje, „druga velika pesnitev Fausta v Evropi.“¹ Kakor Faust, je študiral vse znanosti. Kakor Fausta, je tudi njega razjedala lakota po polnem življenju in na drugi strani spet neutešno hrepenenje po spoznanju resnice. Njegov nemirni duh ga je gnal od študija k študiju: bil je učitelj, medicinec, igravec, žurnalist, sinolog, alkimist, astronom, botanik i. t. d. Od početka prvoboritelj in uvajalec realizma in naturalizma v švedsko literaturo, po svojem svetovnem naziranju pozitivist in racijonalist, se vrže, ker to ne zadovoljuje njegovega hrepenenja po spoznanju, v Parizu v plitvi in sleparski okultizem in teozofijo. Socijalist se izpremeni potem v individualista, ki ne stavi razreda proti razredu, ampak vidi v višjih in nižjih slojih le ljudi z njihovimi dobrimi in slabimi lastnostmi. Pod konec svojega življenja postane pod vplivom „nordijskega maga“ Swedenborga mistik, ki veruje, da Bog direktno čudežno posega v njegovo življenje.

Tako je vse svoje življenje strastno in pošteno iskal resnico, zmisel sveta in življenja, pa nesrečna plitva materijalistična doba mu v času njegove najvišje življenske in verske krize, ko se je, prvič oženjen, nahajal v Berlinu — ni dala, da bi se bil filozofsko poglobil in našel takrat notranje ravnotežje. Zelo dobro pravi Karl Strecker o njem, da izraža njegov obraz vso njegovo

¹ Pri sestavljanju te črtice sem se opiral poleg Strindbergovih del predvsem na obe studiji Hermana Essweina: „August Strindberg, Ein psychologischer Versuch. München, 1907“ in „August Strindberg im Lichte seines Lebens und seiner Werke. München und Leipzig, 1909“. Uporabljal sem tudi sestavke v reviji „Das Literarische Echo“, ki jih je pisal J. E. Poritzky.

osebnost: „Kdo bi pozabil kdaj to nenavadno glavo. Čelo, kakor sestavljeno iz rezanih kamenov, odločne, napete poteze, hladni, ostri in vendar plameneči pogled umetnika, majhna zasločena usta med krepkim obradkom in drzno privihanimi švedskimi brki — končno kljubovalni lasje, ki plapolajo nad širokim čelom navzgor, kakor goreč zubelj.“ Da, resnično, Strindbergovega obraza ni mogoče pozabiti, mene je vedno spominjal na vojake v tridesetletni vojni in uverjen sem, da bi za Gustava Adolfa bil poveljnik v njegovi vojski in divjal z njim po prestrašeni Evropi.

Strindbergova tragika pa je bila, da je bil tako senzitivne, občutljive narave, kakor malo ljudi na svetu, obenem pa inektiven in brezobziren kritik. Ta njegova lastnost mu je prinesla napade in nasprotovanja „javnosti“, filistrov, ki so bili užaljeni; ugovorov pa ni prenesel in postal je prerazdražen tako, da je kričal, postal zloben in končno bolan. Morda bi ga bilo napravilo srečno, mirno rodbinsko življenje bolj močnega. Toda tudi tu ni imel sreče s svojimi tremi ženami. Morda si ni izbral pravih, bile so sicer lepe vse tri, toda niso bile žene, matere in gospodinje: prva je bila igralka Siri Essenova (1878), druga avstrijska pisateljica Frida Uhlova (1898), tretja švedska igralka Harriet Bosse (1901), toda tudi od te se je dal ločiti. Iskal je ljubeče žene, a našel je kokóte. Njegove izkušnje z ženskami so bile zelo slabe, odtod ona neprijazna in ostra sodba o njih, ki ji je vedno primešana grenka bridkost lastne izkušnje. Krivico mu pa delajo tisti, ki ga imenujejo „sovražnika žensk“. Res je, da ne riše nikoli dobre ženske, ampak le ženskega hudiča (drami „Oče“ in „Gospodična Julija“), toda subjektivno pravico ima, da sodi tako o tistih, ki jih je spoznal, da jih ima za ljudi druge vrste, za živali v človeški podobi, ki moža le mučijo in ga odvrčajo od višjega duševnega stremjenja. Obrača se najodločneje proti pretiranemu feminizmu naše dobe, onemu „ženskemu gibanju“, ki je le izraz današnjih nezdravih socialnih razmer, ki bi rado porušilo vse že od prirode dane fizične in psihične razlike med obema spoloma. V tem oziru se popolnoma sklada z rezultati opazovanj modernih prirodoslovcev in razumnih žensk, kakor je Ellen Key. — Ibsen in Björnson rišeta žensko kot angela in mučenicó, le moški so tirani in zatiralci (Ibsenova „Nora“); da je spraval Strindberg tudi hudobno žensko na oder, to je popolnoma naravna reakcija proti temu enostranskemu obožavanju žensk.

Tisto pa, kar nam na Strindbergu najbolj imponira, je njegova brezobzirna odkritost; najodkritejši pesnik vseh časov je, ne izvzemši sv. Avguščina in Rousseauja. Fanatik resnice je, ki neizrečeno trpi pod vsako lažjo. Temu resnicoljubju je žrtvoval vse: zdravje, socialno stališče in rodbino. Toda vse življenje bazira na laži, kakor pravi sam: „Svet bi se zrušil, ko bi bili vsi resnično odkriti“. Zato je vse njegovo življenje neprekinjena veriga neznosnih muk in trpljenja. Zato so vsa njegova dela protesti, strastni klici mučene duše, polni notranje resničnosti. Pred vsem njegova avtobiografska dela: *Sin dekle* (1886), kjer riše svojo neveselo mladost:

„Vzgoja je obstajala iz lasanja, zmerjanja in uboganja. Otrok je sprejel z življenjem le dolžnosti in nobenih pravic. Želje vseh so vpoštevali, otrokove so potlačili. Ničesar ni smel prijeti, da bi ne bilo napak, nikjer stati, da bi ne bil na poti, besedice ne izpregovoriti, da ne bi motil. Končno se ni upal več ganiti. Največja dolžnost in najvišja njegova čednost je bila tiho sedeti na stolu in mirovati.“

Taki „vzgoji“ se ne smemo čuditi, če pomislimo, da je živel v siromašnih razmerah enajst ljudi — roditelja, sedem otrok in dvoje služkinj — v treh sobah. Životarjenje, boj za vsakdanjo skorjo kruha rodi povsod tak družinski pekel in tako vzgojo. Taki rodbini velja Strindbergov izrek:

„Rodbina, ti si domačija vseh socialnih grehot, preskrbljevalnica vseh komodnih žensk, kovačnica družinskega očeta in pekel otrok.“

V knjigi *Razvoj neke duše*, spisani že 1886, a izšli šele zdaj v zbranih delih, nam riše družabne in literarne razmere v Stockholmu in lastno mizerijo l. 1872. Kaže nam, kako so nastala prva dela dvajsetletnega, drama „Mojster Olof“ (1872) in roman „Rdeča soba“ (1879), riše nam svoje tedanje socialistično nazoranje, kako je postal žurnalista, potem knjižničar v kraljevski knjižnici (1874—1876), kako je po ženitvi blodil okoli in končno pristal v Parizu in tam občeval z Björnsonom, bivanje v Švici, kako je postal ateist in kako je nastala knjiga „Sin dekle“. Na koncu govori o mistični moči molitve in eksistenci Boga. Vidi se, kako ga že takrat peče verski problem in kako je že takrat bil nagnjen k mistiki.

Svoje konfesije nadaljuje v knjigi *Iz poved nespametnika* (1888), ki ni nikoli izšla v švedščini, ampak samo v nemškem prevodu. Brezobzirno odkrito slika tu svoj prvi zakon. Svojo strašno duševno krizo, ko je bil na robu blaznosti, riše v knjigah *Inferno*

(1897) in *Legende* (1898), svoje razmerje k ženski pa v knjigah *Razdvojen* (1902) in *Osamel* (1903). Z neizprosno brezobzirnostjo je odgrnil zastor izpred lastnega življenja in nam pokazal svoje napake in zmote, boje in nazore, hrepenenja in želje, dvome in muke. Najhujši sovražnik bi ne mogel govoriti slabše o njem, nego govori sam o sebi. Radi resnice je seciral samega sebe in nam pokazal utripe lastnega srca. In ravno ta poštenost, ki je največja poteza Strindbergove osebnosti, poštenost proti samemu sebi, s katero priznava lastne slabosti in zablode, se zdi seveda filistrom zelo komična in neumna in posmehujejo se mu, češ, bedak, zakaj pa vse poveš! Pa ravno v tej odkritosti, v teh izpovedih je Strindbergova veličina. Morda bo ostalo le malo njegovih del, dram in romanov, ostal pa bo vtisk velike, titanske osebnosti.

Sicer pa sodi Brandes, da bo od blizu osemdesetih njegovih del ostalo še toliko izbranega, trajnega, da Tegnér sploh vsega skupaj ni toliko napisal. Za švedsko literaturo ima pa Strindberg še poseben pomen, ker je ustvaril nov slog v švedski prozi. „Njegova proza, najboljša švedščina, ki so jo kdaj pisali, stoji na isti stopnji z najblagoglasnejšimi verzi Tegnérjevimi.“ Istotako sodi o njem švedski literarni historik Ruben Gison Berg: „Strindbergov slog je suveren; edina dogma, ki se ji pokorava, je koncentracija. Ne briga se za metriko in sintakso . . . Njegov jezik je kakor hūdournik, ki drvi preko skal v dolino. Lakonska kratkost in elipse so pravi izraz njegove eruptivne fantazije. Tudi nonšalansa tehnične strukture njegovih del ima isti vzrok; vse mora biti kratko, pregnantno; ne ljubi uvodov, dolgoveznih popisovanj detajlov (kakor n. pr. Zola), kjer pripovedovalec počiva in se naslaja sam nad seboj. Par kratkih potez z ogljem in čitatelj je sredi dejanja, posebno v malih novelah n. pr. v „Hemsöborna“. Kot svoje literarne vzore je cenil najvišje Victorja Hugoja in Charlesa Dickensa, čigar učenca se je imenoval. Med starimi klasiki sta mu ugajala Ovid in Horac, Homer pa se mu je zdel dolgočasen.“

Predaleč bi nas vedlo, ako bi hoteli na tem mestu naštevati, kaj šele analizirati vsa ostala njegova dela. Le par najznačilnejših omenimo. Strindberg je začel svojo literarno karijero z dramo iz švedske reformacije *Mojster Olof* (1871), ki pa ni našla poti v Evropo. Evropsko ime so mu pridobile šele skrajno naturalistične drame, nastale proti letom devetdesetim: *Oče* (1889), *Enajst eno-dejank* (*Gospodična Julija, Upniki i. dr.*), kjer izvaja najbolj

dosledno svoj naturalistični program: popolna fotografija resničnosti, malo oseb, komplicirani značaji, kakor se nahajajo resnično v modernem življenju. Zanimive so Strindbergove zahteve na moderno gledališče, ki mora biti „intimno“; oder ne sme biti razsvetljen od spodaj, ampak od strani, prostor za gledalce mora biti popolnoma temen, igralci si ne smejo barvati lic, dekoracija mora biti skrbna in ostati vedno ista. Po religioznem obratu petdesetletnega je spet napisal osemnajst dram, kjer daje novo pesnikovo svetovno nazoranje dramam religiozen osnovni ton: V Damask, Ples smrti, romantične igre Advent, Velika noč, Ob kresu (t. j. sredina poletja). Sem spada tudi gigantski krog dram iz švedske zgodovine, ki obsega več stoletij, n. pr. Folkungasagan, Gustav Wasa, Erik XIV, Gustav Adolf II. i. t. d., ki kažejo veliko pesnikovo nadarjenost, čeprav mu snov ne „leži“. Bilo je to ravno po njegovem drugem bivanju v Parizu; vrnil se je v domovino, življenske razmere so se mu izboljšale in v njegovi duši je postalo jasno in mirno. V isti dobi je tudi napisal vrsto pravljic in sanjskih iger. Vseh Strindbergovih dram pa je gotovo petdeset. —

Tudi v romanu in noveli je dal Strindberg izraza svoji pesniški individualnosti; ko je bil star blizu trideset let, je izdal realistični roman Röda rummet (Rdeča soba, 1879), kjer slika stockholmsko umetniško bohémo; v to prvo dobo spadajo tudi novele Giftas (Ženitve) iz l. 1884, kjer na oster, satiričen način riše razmerje modernega moškega do ženske. Isti problem rešuje v pozitivističnem romanu Ob širnem morju iz l. 1890., kjer pogine junak romana, „elitni človek“ dr. Borg na svojem inteligenčnem aristokratizmu. Kdor pa hoče uživati Strindberga samo kot umetnika, bo čital njegove čisto objektivne realistične novele: Prebivalci Hemsöja in historične stvari: Švedsko ljudstvo 1882, Švedski pripetljaji in pustolovstva 1883, Historične minijature 1905, Švedske minijature 1908. V drugo, mistično perijodo spadata romana Gotske sobe 1904 in Črne zastave 1904.

Strindberg je pa tudi zelo ljubil naravo in se vedno pečal s prirodnimi vedami. Knjigi, ki obsegata prirodoslovske študije: Švedska narava 1892, in Sylva Sylvarum 1896, imata par naravnost čudovito lepih sestavkov, n. pr. poglavje o ciklamnu in o metulju smrtoglavcu v „Sylva Sylvarum“ — čeprav se knjigi pozna, da je nastala ravno v času Strindbergove najtežje živčne krize in da jo je direktno iztrgal grozeči psihozi. To je lirika za

kemika in fizijologa, za modernega prirodoslovca, ki pa ne sme imeti materialističnih dogem in predsodkov. Znanstvena poglavja v vseh treh Modrih knjigah (1906—8) pa ne morejo človeka več veseliti. Res je nagromadil v teh knjigah toliko vprašanj in problemov, da kar strmimo. Govori o astronomiji in astrologiji, krščanstvu, fiziki in kemiji, zemljepisju, matematiki, radiju, paleontologiji, botaniki, fizijologiji, psihijatriji, severnem tečaju in severni luči, klinastih napisih, Hammurabiju, okultizmu, hijeroglifih, primerja sirske, mongolske, hebrejske, finske, japonske, kitajske i. t. d. jezik med seboj, govori o darvinizmu, logiki, elektriki i. t. d. Strindberg tu sploh taji vso znanost in stavi proti njej avtoriteto sv. pisma, predvsem starega zakona. Ta boj proti vsem strokam moderne znanosti je tako subjektiven, poln rabulistike, da ne napravi več vtiska umetniškega dela, ampak le kaotično na kup zmetanihotic, ki pa postanejo v svoji polemiki proti vsej znanosti sploh smešne. Ta Strindbergov boj proti prirodnim znanostim ne bo imel trajnejše vrednosti nego Goethejeva polemika proti Newtonu . . .

Pesnik je proti koncu svojega življenja začel sam izdajati svoja zbrana dela tudi v nemškem prevodu Emila Scheringa. Dozdaj je izšlo nad petintrideset zvezkov nemške izdaje.

Strindberg ima za modernega človeka mnogo večji pomen, nego kak drug samo-pesnik, *l'art — pour — l'artiste*; pa to ne po svojih teorijah o prirodoslovnih in religioznih stvareh, ampak po svojih odkritih, poštenih izpovedih o sebi kot človeku: on nam je učitelj življenja, kulturni faktor. Vsi ljudje, ki trpijo na sebi samih, se bore sami s seboj in s svojimi patološkimi lastnostmi, bodo s pridom posezali po teh avtobiografskih delih, kjer se tako krasno kažejo one etične temeljne moči, ki gibljejo in obrazijo vse naše življenje. Ravno patološki značaj — seveda s sposobnostjo ostre samokontrole, kakor jo je imel Strindberg — nam more biti učitelj življenja, saj so patologije edina stvar, ki to življenje motijo. Ravno zadnji člen pesnikove avtobiografije, knjiga „Osamel“, nam kaže pesnika v duševnem miru. Pokazal je, da se more vsak človek z vdanostjo v usodo, s trdno voljo in premagovanjem samega sebe ubraniti patologiji in doseči harmonično duševno ravnovesje, kakor ga je priroda dala sicer brez vseh bojev vsakemu sirovozdravemu tepcu.

V tem boju s samim seboj, v katerem je končno zmagal, nam je Strindberg lahko vzor; v poštenosti tega boja in v brezprimerni odkritosti, s katero je dajal o njem račun, je Strindbergov pomen in njegova veličina za vse čase.

Pastúškin:

Gospodična Rezi.

8.

Gospa je bila pri sestri v posetih. Oče je ležal na zofi, Rezi je sedela za mizo in brala. Zdajpazdaj je položila knjigo predse na mizo, se naslonila nazaj ter pogledala proti velikemu zrcalu, pred katerim je stalo nekaj steklenic, siva, na enem koncu srebrno okovana zajčja tačica ter štiri škatljice raznih velikosti. Iz zrcala se ji je nasmehnilo dvoje okroglih lic ter jo pogledalo dvoje sivih oči. Nato se je dvignila v zrcalu bela roka, se bližala v lepem loku napetim ustnam ter zamahnila iz zrcala proti gospodični Rezi, kakor bi ji hotela poslati poljubec.

Tedaj je oče vstal ter se pretegnil.

„Glej, da zakleneš, ko odideš,“ je rekel in odšel. Ob treh je moral biti vsako popoldne v pisarni.

Rezi je pokimala in brala naprej. Ko je dočitala poglavje, je vzela iz miznice dvoje fotografij ter se zastrmela vanji. Prva je kazala njo, druga njeno prijateljico Anko. Kakor da se je zmotila, jima je nato mahoma zamenjala prostor ter se sklonila tik do mize. Čez nekaj hipov je vtaknila fotografiji v žep, stopila pred zrcalo, si popravila frizuro ter se približala po prstih durim Doljanove sobe. Ko je potrkala, je gospod Doljan prihitel odpirat:

„Vi, gospodična? Gotovo imate kako veselo novico, ker se vam lice tako zvito smeje.“

„Ali motim?“

„Gospodična!“

„Nekaj bi vam pokazala.“

„Prosim, prosim.“

Sedla sta na zofo.

„Pa morate biti odkritosrčni!“

„Gospodična!“

„Častno besedo?“

„Če ni drugače. Kdaj sem si nakopal vaše nezaupanje?“

„Nikoli. Ker ne zahtevam poklonov, veste, zato. In zdaj recite, gospod Doljan: kako mislite, takole vobče, ali se more ponašati naše mesto — vi ste bili že nekaj po svetu in ste si gotovo ustvarili svojo sodbo — ali se more ponašati z mnogimi — kakor pravimo — krasoticami?“

„Ne.“

„Vidim, da držite besedo. Po katerem merilu pravite ‚ne‘?“

„O, tako . . . po nobenem. ‚Da‘ ali ‚ne‘ — to velja zmerom le za tistega, ki govori. A da ne pozabite obljube! Do zdaj mi niste še ničesar pokazali.“

„Evo!“ Segla je v žep ter mu pomolila fotografiji. „Katera bi bila bolj po vašem okusu? Mislite, da me ni tukaj in ne pozabite, da ste mi dali častno besedo.“

Gospod Doljan je gledal zdaj fotografiji zdaj njo in zdelo se mu je, da je nekoliko v zadregi.

„Vidite,“ se je smejala gospodična. „Moja mati bi se čisto nič ne obotavljala. Saj držite besedo, gospod Doljan, na obrazu se vam pozna, da jo držite. Moja mati bi se čisto nič ne obotavljala. Čemu pri tako lahkem vprašanju?“

„Gospodična?“

„Ne, ne,“ se je smejala Rezi. „Ne mislite, da vas hočem spravljati v zadrego, gospod Doljan. Kdaj sem že zvedela, da nisem lepa! In ko bi tudi sama ne imela tako razvite sodbe, kolikokrat mi je že mati to povedala. Pri gledišču, gospod Doljan, sliši človek odkrito besedo prej nego kje drugje. In zdaj vam povem nekaj zelo smešnega. Ali veste, zakaj je moja mati dala sobo v najem? Obraz vas izdaja, zakaj molčite?“

„Gospodična!“

„Ali ni komično? — Pomislite: zato, da bi se midva dobila. Veste, preden ste prišli, sem se zdela sama sebi princesa, ki ji diplomati že v zibeli izbirajo ženina. Vi si ne morete misliti, kako zabaven je tak položaj. Pomislite — to pričakovanje: danes lahko pride danes, danes . . .“

„No, in ko sem prišel, ali sem bil kaj podoben tistemu, katerega ste si predstavljali?“ Ko jo je videl tako dobre volje in tako razposajeno, ga je minila vsa nezaupnost in tesnoba.

„Malo, prav malo.“

„V čem na primer?“

„O, tako . . . v postavi . . . in sploh . . .“ Trgala je besede, kakor da se ji je zaletelo in kakor da je zdaj ona v zadregi. Vzela mu je fotografiji iz rok in rekla v čisto navadnem, smehljajočem tonu:

„Ste že videli Leharjevo novost ‚Eva?‘ Ne? Danes sem jo prinesla s seboj. Samo četrť ure, gospod Doljan! Samo enkrat jo preigrava.“

Snel je vijolino in šel za njo.

9.

Par tednov pozneje je sedel gospod Doljan zopet v svoji sobi in pisal. Iz kuhinje se je čulo prasketanje samovara in drsanje počasnih korakov. V kuhinji je nosila gospa zmerom tiste lepe, zeleno-rdeče čeveljčke, podobne mičnim orientalskim obuvalnim oblikam. Gospod Doljan se je bil njihovemu drsanju tako privadil kakor tiktakanju ure na steni.

Tedaj je drindrinknil zvonec. Gospod Doljan je mislil, da je pismonoša, ki je imel navado prihajati ob tisti uri. Toda ne, drug moški glas, precej visok in hiter, se je menil z gospodinjo:

„Klanjam se, milostiva. Gosposdične hčerke ni doma?“

„Je pri poskušnji. Pozdravljeni, gospod Langer! No, kako, kako?“

„Glas ima izboren. Pa veste . . . brez zamere . . . Naš direktor poudarja vedno: gledišče je poleg vsega tudi — podjetje. Da, podjetje . . . Kakor kaj drugega, milostiva, kakor trgovina ali karkoli . . .“

„Rezi mi je povedala, da je bil gospod direktor zelo prijazen z njo, da jo je radi petja zelo pohvalil ter izrazil nado, da jo bo lahko kmalu angažiral.“

„Da, milostiva, saj zato me pošilja. Ko bi ne bil izrazil nade . . . Saj to je . . . Veste . . . če naš direktor izrazi nado, potem pomeni to, da za tedaj ne mara . . . Ne zamerite, milostiva, vsa čast gosposdični hčerki, ampak . . . podjetje . . . in tako . . . Direktor je izrazil nado, to se pravi, ko bi tudi telesne kvalitete odgovarjale glasovnim . . . Čez leto morebiti. Ali gosposdična hčerka tudi kaj telovadi?“

„Včasih.“

„Vidite, včasih . . . Vsak dan je treba in metodično. Takšen glas je zlato, milostiva. Sicer pa lahko pride še enkrat doli. Pri matinéji ji lahko damo še eno točko za poskušnjo. Občinstvo je namreč izbirčno, zlasti pri pevkah. Torej v nedeljo. Kako jo napravite, prepustim popolnoma vašemu okusu. Na lica vam priporočam precej šminke . . . Veste, tisti snobi v prvih vrstah . . . z lornjeto . . . Torej na svidenje, milostiva, klanjam se.“

„Se priporočam, gospod Langer, se priporočam.“

10.

Tisti večer po nedeljski matinéji je rekla mati, ko je prilegla tudi Rezi:

„No, ali te angažira ali ne?“

„Obljubil mi je zavrđno,“ je odgovorila Rezi.

„Obljubil, obljubil . . . Ali je tudi izrazil nado?“

„Seveda. Pa še kako prijazno!“

„Saj pravim, da ne bo nič iz tebe.“

„Kaj?“

„Obljube so dober kup. Saj pravim. Škoda da sem te pustila doli. Ampak angažiral te ne bo, da veš. Vprašaj gospoda Langerja!“

„Saj ravno on mi je obljubil.“

„Le zanesi se in pričakuj! Moj Bog, moj Bog! Toliko smo se vbijali, od ust smo si odtrgavali — in zdaj tako. Učitelj za francoščino, učitelj za angleščino, učitelj za klavir, učitelj za petje . . . Celih osem let. In zdaj tako. Jaz že res ne vem, kam bi s tabo.“

„Ali, mama, saj mi je vendar obljubil! Čez mesec bom že na plakatu, boš videla.“

„Na plakatu, seveda. Ti, na plakatu . . .? Tega pa ti ni povedal, ko je izrazil nado: da si pegasta, da si majhna, da si debela, da si nerodna . . .?“

„Mama, če mi ne daš miru, pobašem jutri svoje cunje in pojdem, kakor je šla Poldi!“

„Ne bom ti branila, ne boj se! Kakor Poldi, kaj pa. Ti misliš, da si Bog proti njej, ker ne nastopaš v kabaretu. Tako, zdaj imaš! Zdaj nisi ne za to ne za ono.“

„V kabaret ne grem, razumeš. Poginem raje na cesti.“

„Saj tudi boš.“

Mati je sunila pod odejo nalahko z nogo proti hčeri, se obrnila v zid ter zaspala. —

Gospodična Rezi je hodila predpoldne k poskušnji, zvečer k predstavi. Polagoma, se ji je zdelo, se je privadila materinemu zbadanju in godrnjanju. Opoldne je mirno obedovala in ni odgovorila na nobeno pikro opazko. Zvečer se je stisnila tiho pod odejo, pri čemer je skrbno pazila, da se ne bi dotaknila matere s telesom. Na vprašanja je odgovarjala mirno in kratko, za pikajoče opombe se ni menila čisto nič. To je mater navadno še bolj razdražilo, da je moral posredovati oče s svojim pomirjevalnim „no, no“. Tedaj se je lotila gospa še njega: da daje otroku potuho, da je bil zmerom

tak, da ni vedel nikoli, kako je treba vzgajati otroke, in zdaj da ima.

„Ali veste, da odpotujem?“ je rekla nekega dne gospodična Rezi gospodu Doljanu.

„Tako naenkrat? Za dolgo? Kam? S kom?“

„Sama. Poldi mi je že obljubila. Moja sestra je pri kabaretu, pa ima znanje tudi pri opereti, veste. Pa da ne poveste materi!“

„Torej ubežite?“

„Kakor hočete. Recimo, da ubežim. A ne še tako hitro, čez mesec ali dva. Poldi mi mora prej dobiti mesto. Tudi si moram prej vse na tihem pripraviti. Tukaj v vaši sobi skrijem kovčeg, da ne bo videla mati, Saj boste tako prijazni?“

„Moja soba vam je zmerom na razpolago.“

„V omari ga skrijem. In da me ne izdaste!“

„A kaj poreče mati?“

„Boste videli, kako bo vesela! Boste pisali za mano. Ko bom enkrat pri sestri, ji pošljem hitro dolgo pismo, kako in kaj. Misli, da ne morem živeti brez nje. Bomo videli. Pomislite: še tisto, kar je plačala za šolo, mi zmerom oponaša. O, bomo že poravnali račune. In da boste molčali!“

„Gospodična.“

11.

Proti koncu semestra se je gospod Doljan pripravljal za zadnje izpite. Predpoldne je sedel doma, popoldne je delal na kliniki. Zadnjih štirinajst dni se je tako odtrgal od vsega drugega, da je opustil celo redne koncerte z gospodično Rezi.

Nekega večera je bila sobana zopet polna medicincev. Mlajši so sedeli v širokem loku krog velike, izdolbene kamenite mize, gruča starejših, oblečenih v bele platnene halje, se je pogovarjala stoji poleg mize ter urejala razno orodje, nože, kleščice, škarje, cevi, obveze. Med temi je bil tudi gospod Doljan.

„Bomo videli, kako boš nocoj briljiral,“ ga je ogovoril tovariš.

„Ne bo nič posebnega,“ se je nasmehnil Doljan.

Stranska vrata so se odprla in v sobo je stopil profesor v beli halji. Brnenje med vrstami je mahoma potihnilo, gruča belooblečenih gospodov se je umaknila od mize ter zasedla stole naokrog. Profesor je stavil vprašanja in gospodje v belih haljah so odgovarjali. Čez dobro uro je bila stvar pri kraju, in profesor je pomignil slugi, ki je stal pri vratih.

„Danes imamo jako instruktiven eksemplar,“ je menil profesor.

„Vi, gospod Doljan, ste na vrsti, ali ne?“

Doljan se je poklonil ter stopil k izdolbeni mizi.

„Ste lahko hvaležni slučaju, gospod Doljan,“ se je šalil profesor. „Če bi vam slučaj ne šel tako na roko, bi morali čakati do jutri ali še dalj. Tako končamo lahko nocoj. Je že tako, da mora skočiti zjutraj kdo iz tretjega nadstropja na ulico, zato da kdo drugi lahko završi še tisti večer na njegovem telesu svoj zdravniški izpit.“

Sluga je privlekel h kameniti mizi voziček, pokrit z belim prostralom, pod katerim se je med vožnjo nekaj stresalo in nalahko premetavalo, kakor da ima preveč prostora.

Dočim je Doljan zbiral ob strani orodje, ki ga je imel rabiti pri seciranju, je sluga odgrnil belo rjuho na vozičku, dvignil z njega belo žensko truplo ter ga položil na kamenito mizo.

„Davi krog desetih je skočila skozi okno,“ je razlagal profesor. „Kakor vidite, se ni niti preveč pobila. Obraz je skoro nedotaknjen. Kako je drugače s črepinjo, nam pokaže gospod Doljan. Padla je slučajno na mehko prst, ker popravljajo tlak pod oknom. Dopoldne je še dihala celi dve uri.“

„Tukaj imamo že fotografijo,“ se je oglasil nekdo v zadnjih vrstah in začel razgrinjati večerno izdajo lokalnega časopisa.

„Seveda,“ se je šalil profesor, „gospodje lahko berejo časopise sproti, mi nimamo časa. Jaz bom bral šele po večerji ali jutri, kaj sem danes počenjal.“

Med tem je zbral Doljan svoje stvari ter stopil k mizi. Ko je pogledal mrliča pred seboj, je mahoma prepadel in roke so se mu začele tresti.

„No, gospod Doljan,“ je bodril profesor, „pri prsih začnite, kakor vedno!“

Toda Doljan ni začel. Spustil je nož iz roke, da je zarožljaj po mizi, se obrnil k profesorju in zajeceljal:

„Oprostite... ne morem... zdi se mi, da mi prihaja slabo... Moram ven, na zrak...“

„Ali naj gre kdo z vami?“ je vprašal profesor.

„Ne, ni treba. Samo nekoliko na zrak...“

Slekel je belo haljo, odšel in mrmral spotoma:

„Rezi, gospodična Rezi...“

Gospod Doljan je završil izpit nekaj dni pozneje.

Jos. Premk:

Krona v višavi.

(Dalje.)

IV.

Kalni potoki so šumljali v zlatopoljsko dolino od vseh strani, ker sneg se je topil pod toplim solncem, in na mnogih krajih se je prikazala zelena trava. Vse je pričalo, da ni več daleč pomlad, samo v Klandrovi hiši je bilo puščobneje nego pozimi.

Pred mesecem že se je dogovoril Jakob s starim Kodrasom, in po vsem Zlatem polju se je vedelo, da se preseli Klandrov profesor v Kodrasovo hišo, ko prenove in popravijo, kakor so se dogovorili. Tudi Manica se je sprijaznila z mislijo, da postane gospodinja na novem domu in prav nič je ni skrbelo, ker Dominik je bil vso zimo z njo tako zgovoren in prijazen, kakor da je čisto pozabil na svoje prejšnje življenje.

Zadnji čas pa se je naenkrat zopet ves izpremenil. Ostajal je v svoji sobi, in Manica mu je morala zopet nositi v podstrešnico obed in večerjo; a tudi z njo se ni razgovarjal in gledal je temno in zamišljeno kakor prve dni svojega prihoda.

„Naroči Jakobu, naj spravi tista dva zaboja, v katera sva pred tremi meseci zložila moje knjige, tu gor k meni,“ ji je naročil neko jutro.

Manica ga je pogledala žalostno, skoro prestrašeno, a se ni upala ugovarjati in je povedala Jakobu, kakor je naročil.

Jakob je razširil oči in je nevoljno nagubančil obrvi.

„Kaj ga je zopet premotilo, da je že par dni tako puščoben in za nikak pogovor,“ je mrmral in majal z glavo. „Bolan je. Večkrat sem ga že opazoval; a ta kašelj in njegova bledica, mi ne govorita nič dobrega. In zdaj ga je prijelo, pa hoče zopet tičati med knjigami, kakor je njegova navada, če se čuti kaj nezadovoljnega in slabega. No, pa ga že mine, saj bo skoro pomlad in potem bo vse drugače“ ...

Ko mu je prinesla drugo jutro Manica zajutrak, je bilo po mizi, po stolih in povsod vse polno knjig in različnega papirja kakor nekdanj, da je žalostno povесila oči.

„Kako, da si se pričel zopet ukvarjati s tem?“ ga je vprašala; a Dominik je molčal in samo nagubančil čelo.

Manica je odšla tiha in žalostna, ker je vedela, da se je Dominik zopet odtegnil v svoje skrivnostno življenje . . .

Že je sanjala o bodoči sreči tam v mirni Kodrasovi hiši, kjer mu bode skrbno stregla; že so ji umrli v duši temni pomisleki in plaho, plaho je plapolalo na dnu srca celo sladko upanje, da je v Dominikovih pogledih, ki so jo pozdravljali tako prijazno in toplo, neka tiha želja, ki bi mu jo ona izpolnila . . . Dasi je čutila bližajočo starost, je tlela v njenem srcu ljubezen še vedno rahlo in zvesto, dasi se je komaj zavedala sama. In če bi se zgodilo, da bi se ji približal vdano in zahrepenel po mirni sreči v zlatopoljski dolini, bi ne bila nič manj srečna kakor tedaj v mladosti, ko je sanjala ž njim tako sladke sanje . . .

V dolgih nočeh, ko ni mogla zaspati, je mislila na vse to in že je videla v duhu Kodrasovo hišo pod zelenim brdom, belo in svetlo in vso prenovljeno kakor igračka . . . Zadaž za hišo se širi vrt, cvetlice cveto po gredah in ona urejuje in zaliva skrbno in poje veselo kot dvajsetletno dekle. Pred hišo sedi Dominik in gleda nanjo; sivi lasje mu padajo globoko na tilnik, a njegove oči pričajo jasno, da uživa srečo, ki jo je sanjal v tujini, a ga je čakala doma v zlatopoljski dolini. Zvečer prisede k njemu tudi ona in preteklost vstaja v njenih spominih tako živo, kakor da se je vse dogodilo šele pred par tedni . . . A nikake žalosti ni v njenih srcih, ker srečo, ki jima je bila obljubljena, sta dosegla, dasi pozno . . .

Lepe so bile te sanje, a zato je bilo tem bolj grenko razočaranje in spoznanje, da se je godilo vse le v goljufivih upih, ki jih Dominik ni hotel uresničiti.

Odtegnil se jim je nenadoma, kakor se jim je nenadoma približal in se zavil še v temnejšo nejasnost nego poprej. Po cele noči je sijalo v črno noč njegovo razsvitljeno okno, da so dobile njegove oči moten in truden sijaj in ves obraz tako bolesten izraz, da se ga je Manica prestrašila, kadar se je ozrla vanj . . .

Odkar je ostajal Dominik zopet v svoji sobi in se ni zmenil za nikogar, je postal tudi Jakob redkobeseden in včasih sam s seboj tako nezadovoljen, da se je potikal okrog hiše in ni vedel, česa bi se lotil. Zmerjal je hlapce, vpil nad pastirjem in godrnjal ter se ogibal Cile in Manice.

Nekoč pa se je vendar odločil in je postopil gori k njemu, a se je vrnil hitro in ves njegov obraz je pričal, da je slabo opravil.

„Vedi vrag,“ je zamrmral v veži proti ženi — „kaj je s tem človekom. Zaril se je spet med knjige in gleda v človeka, kakor da je obseden. Nič več ni za pogovor, in kaj hočem sedaj s Kodrasovo hišo, ko ne vem, kaj mu je spet prišlo v pamet.“

Žena je zganila z rameni in se je obrnila v stran. Takrat pa so se v podstrešnici odprla vrata in po stopnicah je počasi prišel Dominik. Oblečen je bil v süktnjo in v desnici je nosil palico, na katero se je upiral, ker truden in počasen je bil njegov korak. Klobuk si je potisnil globoko na čelo in izpod namršenih obrvi je gledal mrko in topo. Ves njegov obraz je bil zguban in redka, siva brada ga je delala še starejšega.

„Pa kam sedaj, ko bo kosilo?“ ga je opomnil Jakob; a Dominik je zamahnil s palico in je stopil na prag.

„V vas grem,“ je dejal med vrati, ne da bi se ozrl in je stopal počasi dalje po mehki stezi med brstečim drevjem.

Čez dolino je pihljaj topel pomladanski veter, in steza je bila mehka in vlažna, da se je pogrezala noga globoko v blato. Tu pa tam se je že svetila zelena kopna jasa, a po jarkih in grapah je ležal sneg še na debelo. Par vran se je podilo od drevesa do drevesa, zakrakale so včasih, da se je razleglo daleč po dolini, a Dominik je upiral pogled v tla in ni videl ničesar. Počasi je stopal dalje, ker v nogah je čutil težo, kakor da so zalite s svinčcem. V sencih mu je kljuvalo, kot da tolče nanje nekdo z majhnim kladivcem, in misli so se mu sukale v kolobarju nejasne in trudne. Parkrat je potegnil z dlanjo preko oči, stresel z glavo, zdaj pa zdaj celo nekoliko postal in si oddahnil, a pot se mu je zdela silno dolga.

Ko je obstal pod belim župniščem, ki se je nahajalo poleg cerkve na kraju vasi, je dvakrat izdihnil globoko, kot da mu pohaja sapa in nato se je napotil po kamenitih stopnicah v prvo nadstropje.

Rdečelična dekla ga je srečala na hodniku in se ozrla vanj začudeno in vprašujoče; a ker se ni zmenil za njeno osuplost, je šla mimo njega molče, a se na stopnicah še enkrat ozrla in nevoljno našobila ustnice.

Skozi visoka okna so lili na širok hodnik pomladanski solnčni žarki in preprezali s svojimi zlatimi nitkami visoke zelene rože, ki so stale na obeh straneh v dolgi vrsti. Po sredi je tekla rdečkasta preproga, debela in mehka, da se ni slišal korak, in pred tistimi širokimi vrati, ki so se nahajale na koncu hodnika, je Dominik obstal in potrkal.

„Ave!“ se je odzval nekdo v sobi z mogočnim, a prijetnim glasom, in ko je na to Dominik vstopil, mu je prihitel nasproti župnik veselo iznenaden.

„Vendar, vendar! Ampak —“ in njegov pogled je skoro osuplo obvisel na Dominikovem obrazu. „Sedi prijatelj, sedi!“

Dominik je odložil klobuk in suknjo in je sedel v zelenkast naslanjač, župnik Andrej pa je stopil k mizi in pritisnil na zvonček.

Rdečelična dekla, ki je prej začudeno opazovala Dominika, je pomolila glavo v sobo, kakor da si ne upa vstopiti; a župnik Andrej je samo potrkal s kazalcem na mizo in kmalu je priromala na širokem, pogrjnjenem podstavku trebušasta majolka do grla polna rumenega vina.

Dominik je gledal po svetli sobi in z dopadajenjem motril na steni velike podobe in vso opravo, ki je bila skromna in čista brez vsakega nepotrebne nakita.

„Tu torej prebivaš?“ je opomnil in potrkal ob tla s palico, ki jo je držal še vedno v roki. „Koliko časa že?“

„Deset let,“ je odvrnil župnik Andrej. „In če premislim takole nazaj, se mi zazdi, da je minul ta čas silno hitro. Leta mojega kaplanovanja so bila mnogo daljša in prav nerad se spominjam tistih temnih časov; a tu sem se udomil tako udobno in zadovoljno, da si ne želim nikoli odtod. No, in kako je s teboj?“

Dominik je pogledal v tla in na to je povzdignil oči.

„Poslovit sem se prišel, Andrej,“ je dejal počasi in nekako negotovo.

Župnik Andrej je vstal s svojega sedeža in ga gledal z velikimi očmi.

„Kaj ti je vendar? Mar misliš zopet na odhod?“

Dominik je prikimal in se je zagledal zamišljeno v okno, ki je bilo napol zastrto z višnjevo gardino.

Župnik Andrej pa je prekrižal roke na prsih in je pričel hoditi po sobi gorindol.

„Torej si si zopet premislil? Čudno.“

„Andrej,“ je povzel Dominik počasi — „jaz čutim, da sem bolan. Na jug grem, da ozdravim. In dela sem se tudi poprijel, kaj bi potem v dolini zlatopoljski!“

„Bolan si, to je res, a zaradi tega ti ni potreba od tu, tudi doma lahko ozdraviš. Če zopet odideš, se bojim, da se ne vrneš nikoli več.“

„Škode bi itak ne bilo,“ je zamrmral Dominik med zobmi in pogledal v tla.

„Ti si popolnoma razdvojen, prijatelj,“ je opomnil župnik Andrej in sedel zopet na stol. „Čemu se mučiš zopet noč in dan s tvojimi vedami, ko je to največji vzrok tvoje bolezn. Samo miru ti je treba in ničesar drugega. Glej, kako lepo je nameraval Jakob, a

sedaj jim hočeš prekrizati vse načrte in onesrečiti samega sebe. Dominik, odkritosrčno ti povem, ti si bolan na živcih in če boš hodil pot, ki si jo zopet pričel sedaj, je tvoj konec bliže, kakor morda misliš. Čemu se umikaš sreči, ki se ti ponuja in hočeš druge, ki je negotova in je nikoli ne dosežeš, kakor sem ti že povedal. Smilita se mi Jakob in Manica,“ je končal bolj tiho, a takrat ga je Dominik pogledal pozorno.

„In zakaj Manica?“ je vprašal počasi in župnik Andrej je zapazil nemir v njegovih očeh.

„Če misliš resno na odhod, se mi zdi potrebno, da ti povem. Glej, po vsem Zlatem polju se govori, da postane Manica tvoja — žena. Kako je prišlo do teh govoric, ne vem, a da je na tem nekaj resnice, sem prepričan, ker tudi Maničino vedenje mi je vedno govorilo tako. Kaj skriva med vama preteklost, mi ni znano, a da te je pričakovala težko in željno, sem videl na lastne oči. In vesel sem bil te novice, ker sem vedel, da je združena v tem tvoja in njena sreča.“

Dominik ga je pogledal nekako plaho in roke so se mu tresle.

„Ali naj imam dve ženi?“ je odvrnil glasno in obraz se mu je podaljšal v temnih potezah.

„Saj si vendar vdovec,“ je opomnil župnik Andrej.

„Vdovec?“ se je začudil Dominik. „Kdaj pa je umrla? Ali ne veš, da sva ločena?“

Župnik Andrej je nagubančil čelo in se je ozrl vanj mračno in usuplo.

„Dominik, ti živiš včasih v nekakih bolnih sanjah in ne veš, kaj govoriš! Jakobu si dejal, da je umrla in tega so se oprijeli.“

Dominik se je obrnil v stran in se zasmel strupeno in zlobno:

„Saj sem ti povedal, kako grozni so ti ljudje, da mi je nemogoče živeti med njimi. Saj me uničijo!“

Župnik Andrej je majal z glavo in je nekaj časa zamišljeno molčal, nato pa je odvrnil s povešenimi očmi:

„Sedaj mi je vsa stvar zopet temna uganka.“

Dominik je hotel nekaj naglo odgovoriti, a ga je posilil hud kašelj, da se je prijel za čelo in prsi. Na to se je naslonil trudno nazaj in se je zagledal v namizni prt.

„Čemu uganka?“ je povzel. „Oženil sem se in Eleonora, moja žena živi v Italiji z nekim igralcem, če se še ni izpametovala.“

Trpka poteza se mu je raztegnila okrog ustnic in zobe je stisnil, da so mu zatrepetale mišice v obrazu.

„No, da ti postane ta uganka jasna,“ je pričel z nekim zlobnim nasmehom — „ti povem povest, ki ti je še neznana.“

Župnik Andrej je primaknil stol nekoliko bliže in poslušal z napeto pozornostjo.

„Kakor veš, sem se že na gimnaziji pečal z angleščino, pa kaj, podrobnosti te gotovo ne zanimajo in so tudi malo važne pri vsej tej stvari. Živel sem takrat v Londonu in to nad eno leto, in bogme, da nisem delal toliko ne prej ne pozneje, kakor ravno za mojega bivanja v Angliji. Edino razvedrilo mi je bil klub, kjer so se sestajali večina sami profesorji, znanstveniki, med njimi tudi nekaj doktoric in slušateljic vseučilišča. Reševalo in razmišljalo se je vse mogoče in tako sem kmalu spoznal, da prekaša neka Eleonora, hči vseučilišnega profesorja, v svoji izobrazbi in nadarjenosti vse svoje sovrstnice. Bila je doktorica modroslovja, takrat v osemindvajsetem letu svoje starosti, rečem ti, ženialna ženska, kakršne še nisem srečal v svojem življenju. Dogodilo se je mnogokrat, da ji na to in ono nisem vedel gotovega odgovora, in kadar se je zgodilo, kar pa je bil redek slučaj, da je predavala ona, ni izostal niti en član. V to žensko sem se zaljubil — to se pravi, nisem se zagledal morda v njene oči ali lase, nikoli nisem razmišljal o njeni telesni lepoti, a očarala me je s svojo duševno silo in močjo, da sem se čutil srečnega, če sem se mogel razgovarjati z njo. In tudi ona mi je bila naklonjena. Zgodilo se je včasih, da me je obiskala na domu, in potem sva razmišljevala in brskala po knjigah navadno do noči. Če je o čem dvomila in bila v negotovosti, se je gotovo zatekla k meni in enako sem delal jaz, da naposled skoro ni bilo dneva, da bi se ne videla in sestala. Obhodila sva vse knjižnice in se ubijala mnogokrat za malenkostno idejo po cele ure, dokler nisva bila popolnoma na jasnem v najinih nazorih. Tako sva se navezala drug na drugega, da bi se težko pogrešala, ako bi se morala ločiti. In menda sva čutila oba, da je najino hrepenenje, upanje in čustvovanje tako sorodno in enako, kakor se težko dogodi na svetu. Ali je potem čudno, da sva se poročila? Najini duši sta se združili tako tesno in črpali moč druga v drugi, da sva se čutila v tem skupnem delovanju — nepremagljiva.

(Konec prihodnjič.)

Književna poročila.

Milan Pugelj, Brez zarje. Založil L. Schwentner. V Ljubljani 1912. 8°. 176 str. Cena broš. 2 K, vez. 3 K.

Nedavno sem slišal o pisatelju „Malih ljudi“ *tole* vsakdanjo sodbo: „Milan Pugelj piše prav prijetno“. Da „piše prav prijetno“, mu iz srca rad priznavam, istotako pa mu ne maram očitati drugih posebnih literarnih vrlin.

Skromna, nekoliko preobširna zbirka „Mali ljudje“ je dobila svojo krvno sorodno naslednico v zbirki „Brez zarje“. Ako izvolite, sodeč po naslovu, pričakovati morda globoko snujočih konfliktov, mračnih, zadehlih scen brez zarje in solnca ter labirintskih zapletljajev usode po načinu VI. Levstikovih „Obsojencev“, ali do skrajnih konsekvenc pritiranih borb ljudi, stremečih preko sebe, po vzorcu Cankarjeve „Volja in moč“ — vam z mirno vestjo prorokujem razočaranje.

Pugelj črpa iz vsakdanjosti, kakor vsi današnji literarni umetniki. Vsakdanjost, ki tvori okrog nas vseh svojo sivo delavniško plast, mu je motiv. Potom svojega sluha, privajenega prisluškanju vsakdanje govornice, nam more avtor včasih fino reproducirati naravni, več ali manj duhoviti pomenek, prepleten tupatam s pristnimi narodnimi ali celo originalnimi domislicami; potem svojega vida, izbrušenega v opazovanju, zgrabi zanimivo situacijo in nam jo predoči v zabavni epizodi. Ni pa krivda pisateljjeva, da njegovo duševno oko ni dovolj vseprodirno in opazi v vseh ljudeh krog sebe samo — male ljudi. V skritih, mističnih dušnih globinah teh malih ljudi piše usoda včasih svoje najbolj pretresljive tragedije. In baš te žaligre jih nemalokdaj napravijo velike ljudi. Tako bi se nam grbavi študent Julij Tkalec „V temi“ razvil brezdvomno v velikega človeka, da ni pisatelj nekam površno registriral njegove usode. Tudi Katarina („Narastle so vode“) bi kljub precejšnji neverjetnosti svojega značaja mogla postati tipična heroinja zagonetnih ženskih strasti, da ni pisatelj tako brzo pozval na pomoč slučaj, ki jo je utopil v narasli vodi. Bolje izdelan, mogoče prav radi tega, ker je postavljen v ozadje, je značaj Mire v „Pokojniku“, novelici, ki bi ji po svojem mnenju podelil čast prvenstva v celi zbirki. Mira je tip lepe, lahkomišelnne ženske, ki zavablja moške s svojo zdravo, nepotvorjeno lepoto, da se ji vdajajo, in jih nato s svojo rafinirano lahkomišelnostjo ubija — tip ženskega vampirja, prikrojenega seveda našemu ozračju. Tudi moški značaji v „Pokojniku“ niso očrtani slabo: zadirčni cinizem že bolnega, jetičnega Rupnika in mladostna, nerodna površnost Pušnikova sta fino opazovani. Manj uspela je „Črna lilija“, še precej neznatno skicirani pa so „Splavljenci“. — Splošno opaziš, da pisatelju na višku peripetij ali v globini konfliktov, ko bi se njegova osebnost morala samosilno razmahniti v razsežen polet umetniškega stvarjenja, odpove instrument. Celotna koncepcija postane nekako ohlapna in prozorna. Besede se razgube, človeka ne zgrabi, da bi sočustvoval, se upiral in prepiral, ugovarjal in pritrjeval pisatelju — vse gre hladno mimo. To je hud nedostatek pri vsem sicer poštenem in solidnem literarnem delu Pugljevem.

Ako je torej smoter literarne umetnosti zabavati lahko krvne ljudi v njih brezdelnih, duhomornih trenutkih, je knjiga dopolnila svoje poslanstvo. Intelligent pa, ki v lepi knjigi išče poleg mojstrske zgradbe in jezikovnih fines notranjih globin in bogastva ter razodetja novih svetov, bo posegel drugam. Ker pa je na svetu

vsakojakih ljudi, — lahkokrvnih in težkokrvnih — bo našla knjiga svojo pot. Našel jo bo tudi pisatelj in pojde po nji naprej, ne oziraje se na vse skupaj, kakor je šel v tem kratkem času od „Malih ljudi“ pa do „Brez zarje“.

In to je že korak!
Fran Albrecht.

Dr. K. Ozvald, Srednješolska vzgoja. Založila „Goriška tiskarna“ A. Gabršček. Gorica 1912. (Prosvetna knjižnica, zvezek 63.) 8°. 123 + II. str. Cena za naročnike 60 v, v knjigotrštvu 1 K 60 v.

Naše javno in zasebno življenje je nezdravo, zastrupljeno. Nikjer trdnih načel, nikjer trdnega prepričanja. Povsod manjka značajev in discipline. Polne čaše, srca prazna, veliko besed, malo dejanj! Izpremenil sem znana Kataliničeva stiha, da dostojno označim našo dobo brez idealov ali s slabimi ideali, dobo slabotne volje. „Kdor te ljubi zdaj, domovina, ljubiti mora s črnim gnevom v duši!“

Zato se mora vsakdo nehotе vprašati: kaj pa mladi zarod? Ali nudi jamstva, da dobimo za velike trenutke bodočnosti ljudi, ki bi hoteli to, kar zmorejo, in bi zmogli to, kar hočejo? Žalosten up! V našo mladino se je naselila izvečine praznота, dolgčas, mlačnost, ravnodušnost — celo napram življenju. Loteva se je brez-miselno vdajanje strastem in nervoznost. Kratka oznaka: splošna depresija. O značajih ne čuje rada, sanja o bogato plačanih mestih z malo dela. Njeno geslo se glasi: Kamorkoli, kakorkoli!

In korenina te nesreče? Ozvald pravi: slabost naše volje. Tej pa je krivo naše šolstvo, ki goji samo spomin in vtepa le znanosti, ne goji pa značaja. Zato kliče: „Vzgoja volje, sistemna vzgoja volje!“ to geslo si bo morala vsa, osobito pa še oficijelna pedagogika zapisati za ušesa, kajti „iz učenčeve osebe ustvariti osebnost, to se mi zdi stremljenja vreden cilj srednje šole; ne družbi, narodu, državi . . . za bodoče voditelje podajati šablonskih povprečnikov, ki bi se, v par vednostih »zreli«, pokazali v življenju »na tleh brez tal«, temveč cele ljudi, ki so za visoko šolo življenja pripravljeni z vsemi najplemenitejšimi močmi svoje osebe. »Kopf, Herz und Hand!« je bil vzgojni credo Pestalozzijevega genija, a mi se mu po naše odzovimo z Gregorčičem:

„Le tisto omiko jaz štejem za pravo,
ki voljo zadeva srce in glavo —
vse troje!“

Ozvaldova aktualna knjiga je plod deloma lastnega opazovanja in študija ter velike načitanosti. Glavna napaka dela tiči po mojem mnenju v tem, da ni vzrasla popolnoma iz domačih tal ter ne zadene vsled tega povsem jedra naših razmer in da se preveč opira na Kerschenshteinerjeva izvajanja. Zato podčrtava v toliko preveč vzgojo volje, v kolikor ceni premalo znanstveno delo srednje šole. Za to mu bodo pač oni hvaležni, ki imajo v skrbi za napredek — svoje osebe (profesorski terminus: directorabiles, inspectorabiles) vedno polna usta pedagogike in metodike, a so spravili ravno z znanjem naslovov raznih pedagogičnih knjig lepo vedo pedagogiko pri nas ob vso vero. Z domačega stališča gledam na pr. jaz šolske občine vzpričo nekolegijalnosti in razdrapanosti dijaštva skeptično in sem glede „govornih vaj“ drugega mnenja kot Ozvald. Našemu dijaku naj nudijo priliko, naučiti se pred javnostjo gladko govoriti o različnih stvareh. Zato naj pokliče učitelj zdaj tega, zdaj onega, da govori nepripravljen prav kratek čas o snovi, ki mu jo določi učitelj. Seveda ne sme biti snov učenca tuja. Zgled: Ob Aškerčevi smrti bi določil lahko učitelj, prišedši v šolo, enega ali tudi dva učenca (da se vidi razlika!), da govorita nepripravljena nagrobni govor umrlemu pesniku. —

Vsebina knjige je bogata in zelo poučna. Med splošno umljiva poglavja so vpletena lepa mesta iz dušeslovja. Vendar se mi ne zdi vsebina še čisto izravnana: tuintam se pokaže še kako majhno protislovje. Knjiga nam priča, s kako ljubeznijo se oklepa pisatelj svoje stroke. Zdi se mi pa, da je napram praznim besedam preveč popustljiv. „Boj frazerstvu!“ to mora biti tudi naš klic.

Ozvaldovo „Srednješolsko vzgojo“ bodo čitali s pridom učitelji, starši in višji gimnazijci. Že samo poglavje „Kaznovanje s karcercem“ rodi lahko lepe sadove. Ako vzbudi knjiga v javnosti pravo zanimanje za šolo, potem je izvršila najlepše svojo nalogo; zakaj ravno pravega zanimanja javnosti manjka naši šoli. Pri nas sodi javnost šolo le po redih. Veliko dobrih redov znači veliko dobrih učiteljev in narobe. Kako se ti redi dobivajo, to je javnosti deveta briga.

Misli Ozvaldove so izvršljive seveda le tam, kjer vlada v šolstvu duh, ne pa črka, odkritost, ne hinavstvo, svoboda, ne suženjstvo. Veliko vprašanje pa ostane, ali so take razmere pri nas!

Knjiga je pisana zanimivo. Jezik in slog sta z malimi izjemami dobra. Zakaj piše Ozvald „igro so dali“, ne umem. Ali hoče tudi on v vrsto onih novodobnih pisateljev, ki so ponosni na svoje nemčizne? Recimo rajši s svojim narodom: Vzgojitelja Lanovca so igrali! — Ozvaldova „Srednješolska vzgoja“ zasluži priznanje, da nima vrstnice v našem slovstvu. Meri se pa lahko tudi z marsikaterim tujim pedagoško-dušeslovnim delom, ki je zaslovelo čez meje svoje rojstne dežele. Zanimanje za knjigo nam pokaže zanimanje za lastno korist. *Dr. Lokar.*

Dr. Niko Županič, Žumberčani i Marindolci. Prilog antropologiji i etnografiji Srba u Kranjskoj. U Beogradu 1912. V. 8°. 50 str. + VII l. tab.

Belokranjski rojak dr. N. Županič, pristav v belgrajskem narodnem muzeju, pripravlja obširno antropološko in etnografsko študijo o Srbih na Kranjskem. Del te razprave je priobčil letos v „Prosvetnem glasniku“. Kakor znano, prebivajo Srbi na Kranjskem na treh mestih, to so Bojanci pod Gorjanci, Marindolci ob levem bregu Kolpe in Žumberčani, ki so največja srbska naselbina. V prvem delu nam podaja dr. Županič geografske, statistične, jezikovne in zgodovinske podatke; drugi del je posvečen antropologiji teh prebivalcev, posebno anatomske meri glave. Dodanih je 13 slik, ki nam kažejo žitje in bitje Žumberčanov in Marindolcev. — To jugoslovansko betvice zanima seveda tudi jezikoslovca; njih narečje je v novjšem času opisal dr. P. Skok v zadnjih številkah Jagičevega Archiva („Mundartliches aus Žumberak“). *J. Š.*

Anton Aškerc.

Nenadoma se je poslovil od nas! V imponantnem sprevedu je spremil 12. junija na nepovratni poti hvaležni narod svojega velikega sina. — Delovanje Gorazda Aškeca je tesno združeno z „Lj. Zvonom“, saj mu je bil 28 let odličen sotrudnik, skoro desetletje je bil urednik pesniškega dela, in po Bežkovem odhodu iz Ljub-

ljane mu je izročila „Narodna tiskarna“ vodstvo lista, ki mu je vtisnil pečat lastne izrazite osebnosti. Skušal je ustvariti iz našega mesečnika moderno revijo; trudil se je, da so bili znanstveni članki pisani v poljudnem, lahko umljivem, leposlovno zaokroženem slogu ter se je oziral na vse duševno, literarno in umetniško gibanje naših slovanskih bratov. V dobi svojega štiriletnega urednikovanja je znal pridobiti listu ugled na zunaj. Vrh tega je A. Aškerc izdal sledeča dela: Balade in romance (1890, v drugi izdaji 1903), Lirske in epske poezije (1896), Novo poezije (1900), Tri dramatične studije: Izmajlov, Red sv. Jurja, Tujka (1900), z I. Veselom je izdal „Rusko antologijo“. Ruski pesniki v slovenskih prevodih (1901), uredil je Prešernove poezije (1902), Zlatorog. Pravljica izpod Triglava (1904), Četrti zbornik poezij (1904), Primož Trubar. Zgodovinska epska pesnitev (1905), Mučeniki. Slike iz naše protireformacije (1906), Junaki. Epske pesnitve (1907), Jadranski biseri. Balade in romance slovenskih morskimi ribičev (1908), Akropolis in piramide. Poetični sprehodi po orientu (1909), Pesnitve. Peti zbornik 1904—1910. (1910), Poslednji Celjan. Epska pesnitev (1912). Kot ponatisi so izšle tele brošure: Izlet v Carigrad. Popotne črtice (1893), Dva izleta na Rusko. Črtice iz popotnega dnevnika (1903), Ali je Primož Trubar upesnitve vreden junak ali ne? (1905). — „Lj. Zvon“ posveti pesniku in mislecu Aškercu daljšo študijo, v kateri se oceni njegovo obsežno literarno delovanje. Slava njegovemu spominu! *X je do danes ni — pet: 6/12 1912*

IV. Jugoslovanska umetniška razstava v Belgradu. Veliko zanimanje, ki se kaže v Srbiji za to prireditve, da sklepate, kako visoko važnost pripisujejo resno misleči ljudje vplivu umetnosti na samostojni narodni razvoj. Vsak, ki želi z odkritim srcem in normalnimi možgani resničen napredek svojemu narodu, mora priznati, da je umetnost eno najvažnejših sredstev za duševno zблиžanje in medsebojno razumevanje posameznikov, na kateri podlagi je edino mogoč tak kulturni razvoj, ki osigura narodu vsestransko samostojnost.

Dnevi pred otvoritvijo in dan otvoritve so bili za mesto Belgrad res slavnostni dnevi. Kajti priredba ni le skromna privatna akcija nekaterih umetnikov, ampak dobro pripravljeno skupno delo vodilnih krogov in more zato učinkovati tudi na širše mase ljudstva. V razstavljalnem odboru so poleg umetnikov zastopani člani naučnega ministrstva, predstojnik mesta Belgrada in mnogo drugih uglednih oseb, ki ne krasijo priredbe le s svojimi imeni, ampak, ki so se za njeno izvršitev tudi dejansko potrudili. Ker Belgrad do zdaj še nima posebnega poslopja za umetniške razstave, izpraznila se je v ta namen nova gimnazija in se ustavil šolski pouk. Tamošnja šolska oblast je bila namreč mnenja, da so vzpodbujanja, ki jih povzročata umetniška razstava, vsaj tako vplivna na duševno izobrazbo mladine, kakor reden šolski pouk.

Razstava šteje blizu 1000 slikarskih, kiparskih in stavbenih proizvodov. Različnost umetniških in nacionalnih naziranj med jugoslovanskimi umetniki je povzročila, da sedanja razstava ni tako strogo deljena po posameznih jugoslovanskih plemenih, kakor je bila I. jugoslovanska umetniška razstava v Belgradu, in torej ne podaja jasnega pregleda o umetniškem razvoju posameznih narodnostnih skupin. Stremljenje umetnikov ne gre več po narodnostnem deljenju, ampak po umetniški izberi in iz te izvirajočem narodnostnem zблиžanju. Ta program, ker še ni popolnoma jasen in izdelan, je vzrok, da sedanja razstava ne učinkuje posebno enotno in povoljno; zdi se mi pa, da se da na ta način — seveda pod gotovimi predpogoji — ustvariti jugoslovanski umetnosti zanesljiv temelj. Upam, da že prihodnja razstava to jasneje pokaže.

X 9/12 1903

Vladajoči skupini sedanje razstave sta umetniški društvi „Lada“ in „Medulič“, ki vsebujeta pripadnike različnih jugoslovanskih plemen tako, da noben narod ne nastopa v skupni celoti. Tudi Slovenci ne izlagamo kot enotna skupina, kakor je bilo dogovorjeno in sklenjeno. Okoliščine so namreč povzročile, da je pristopilo nekaj umetnikov k „Ladi“, klub „Sava“ pa se je priklopil „Meduliču“. Vsaka teh skupin združuje svoje proizvode pregledno v posebnih oddelkih, medtem ko izlagajo ostali slovenski umetniki, ki ne pripadajo nobenemu društvu, skupno z drugimi neorganiziranimi jugoslovanskimi umetniki. Arhitektura pa, ki tvori svoj samostojni oddelek, je strogo ločena po narodnostih.

Slovesna otvoritev razstave se je vršila dne 27. maja t. l. V uvodnem govoru je razpravljal predsednik razstavljalnega odbora, naučni minister g. Lj. Jovanovič, z navdušenimi besedami o velikem pomenu umetnosti za samostojni kulturni razvoj naroda in izrekel umetnikom, ki izpolnjujejo tako važno nalogo, najtoplejšo zahvalo. Posebno ljubeznjivo in laskavo pa se je izrazil o Slovencih, ki so po svojih umetniških v prvi vrsti poklicani, da nosijo kulturo med Jugoslovani. Gospod minister bi ne imel neprav, če bi slovenski narod hotel le količkaj podpirati stremljenje svojih kulturnih delavcev! — Ko je še navzoči bulgarski minister prosvete, gosp. Bobčev, izrazil svoje zadoščenje nad srečnim uresničenjem te važne kulturne priredbe, je otvoril Nj. veličanstvo kralj Peter razstavo, nakar je sledil ogled posameznih oddelkov. —

V zvezi z otvoritvijo razstave so se vršile še razne priredbe, ki so imele namen, izkazati umetnikom simpatije srbskega naroda in njegovo veselo zadovoljstvo nad kulturnim dogodkom, ki se je ravnokar izvršil.

O razstavi sami in okoliščinah, ki so ž njo v dotiki, razpravljam prihodnjič v obširnejšem članku.

R. Jakopič.

Zôgar. V 6. številki „Lj. Zv.“ na strani 317. razlaga gospod ravnatelj licejske knjižnice, Luka Pintar to besedo tako, da jo misli nastalo iz „Sorger“ ali bolj določeno „Straßensorger“.

Usojam se to mnenje popravljati. Dandanes pomenja beseda zôgar to, kar se nemški imenuje „Straßeneinräumer“. On sedaj opravlja čiščenje in posipanje cest, trebljenje jarkov itd. Potrebni gramoz vlada oziroma dežela kupuje od posestnikov gramoznih jam, in ta gramoz privažajo najeti vozniki na cesto, kjer se jeseni ob robu ceste namesti v znanih kupih. Nekdaj pa se je vršilo posipanje cest drugače. Jaz sam sem na svoje oči videl l. 1882. v Bosni kmete, ki so morali izmenice na cesti drobiti debelo kamenje v drobne kosce, da so bili sposobni za posipanje ceste. To delo je bilo še ostanek iz dobe pred l. 1848., ko so kmetje, podložniki graščin, morali izmenice tlako delati na cesti, deloma s privažanjem debelega kamenja, deloma z razdrabljanjem v manjše koščke. Na to delo je hodil pozivat tlačane posebni cestni mož, ki se sedaj imenuje, Straßeneinräumer. Ime mu je bilo nemški „Ansager“. To ime je imel od svojega posla, ki mu je nalagal, da posamezne tlačane pozove o svojem času na dovažanje kamenja ali njega razdrabljanje. Prvi del izposojene besede često v slovenščini odpade: n. pr. gina (l. angina), battara (it. rebaltella), sesin (it. assassino), iblajter (n. Überreiter) itd. Sicer pa ima srednja visoka nemščina tudi besedo „sager“ = Erzähler, der Gedichte hersagt oder vorliest, Schwätzer, Schiedsmann in končno tudi „Angeber“, t. j. človek, ki ovaja, ali pa tudi človek, ki naznanja ljudem javno delo.

R. Perušek.

Narodna knjigarna

v Ljubljani, Prešernova ulica št. 7

se priporoča slav. občinstvu za dobavo **knjig vseh strok in vseh jezikov** ter za **naročevanje vsakovrstnih nepolitičnih časopisov.**

Z „Narodno knjigarno“ združena

trgovina s papirjem, pisalnimi in risalnimi potrebščinami

je preskrbljena z najizbornejšim blagom in priporoča vsakovrsten **papir**: kancelijski, konceptni, pismeni, ministrski, dokumentni, ovitni, barvani in za pisanje na stroj; ima svojo bogato zalogo

krasnih kaset pisemskega papirja,

veliko izbiro vsakovrstnih svinčnikov, peres, peresnikov, radirk, čopičev, črnih, barv, kred itd. ter vse risarske in slikarske potrebščine zlasti za realce in gojence obrtne šole.

Nadalje je v zalogi bogata izbira

trgovskih knjig

vseh vrst v različni vezbi, istotako **notezov, beležnic, kupnih knjižic** in sploh vseh potrebščin te stroke.

